

Štátny pedagogický ústav

Príloha č.1 k *Analýze súčasného stavu výchovy a vzdelávania k ľudským právam v regionálnom školstve po realizácii Plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005-2014*

Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii štátnych vzdelávacích programov v rokoch 2005 – 2015 (analýza ŠPÚ)

30. jún 2015

Obsah

1 Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii v oblasti vyučovacích jazykov v rokoch 2005 – 2015	4
Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii v oblasti vyučovacích jazykov v rokoch 2005 – 2008	4
Slovenský jazyk a literatúra	4
Maďarský jazyk a literatúra a slovenský jazyk a slovenská literatúra	10
Ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra	15
Rómsky jazyk a literatúra	17
Problematika ľudských práv v Štátnom vzdelávacom programe v oblasti vyučovacích jazykov od roku 2008 po súčasnosť	17
Slovenský jazyk a literatúra	19
Maďarský jazyk a literatúra a slovenský jazyk a slovenská literatúra	21
Slovenský jazyk a slovenská literatúra	22
Rómsky jazyk a literatúra	24
Problematika ľudských práv v inovovanom Štátnom vzdelávacom programe v oblasti vyučovacích jazykov	26
Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii pre deti cudzincov od roku 2005 – 2015	26
Pedagogická dokumentácia pre deti cudzincov od roku 2005 – 2015	27
Zhrnutie zavádzania problematiky ľudských práv v pedagogickej dokumentácii od roku 2005 až do roku 2015	29
2 Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii v oblasti cudzích jazykov v rokoch 2005 – 2015 v kontexte tvorby jazykovej politiky v Európe	30
Pojem kultúra	30
Odporúčania Rady Európskej únie pre podporu viacjazyčnosti v oblasti jazykového vzdelávania na roky 2007 – 2013 – medzinárodný kontext	31
Národná stratégia pre implementáciu opatrení EK v oblasti viacjazyčnosti v Slovenskej republike – národný kontext	32
Od komunikácie k interkultúrnej interakcii	33
Stereotypy	34
Kultúrna kvalita: identita a možnosť vzdelávať sa	36
Nástroje kvalitného vzdelávania	37

3	Analýza problematiky výchovy k ľudským právam vo vyučovacích predmetoch občianska náuka a etická výchova na základných a stredných školách Slovenskej republiky /2005 – 2014/.....	40
	Analýza učebných osnov predmetov občianska výchova, náuka o spoločnosti, občianska náuka a etická výchova, platných do roku 2008 z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam.....	41
	Analýza učebných osnov predmetov občianska výchova, náuka o spoločnosti, občianska náuka a etická výchova, platných od roku 2008 z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam.....	42
	Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre primárne vzdelávanie na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam.....	43
	Obsah vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty sa realizuje v povinne voliteľných vzdelávacích predmetoch etická výchova alebo náboženská výchova.	43
	Sociálne postoje a zručnosti v medziľudských vzťahoch:	44
	Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre nižšie sekundárne vzdelávanie na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam.....	45
	Obsah vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť sa realizuje vo vzdelávacích predmetoch dejepis, geografia a občianska náuka pre nižší sekundárny stupeň vzdelávania.....	45
	Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre gymnázium na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam	46
	Obsah vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť sa realizuje vo vzdelávacích predmetoch dejepis, geografia a občianska náuka pre vyšší sekundárny stupeň vzdelávania.....	46
	Obsah vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty sa realizuje v povinne voliteľných vzdelávacích predmetoch etická výchova alebo náboženská výchova	47
	Analýza Štátnych vzdelávacích programov pre stredné odborné školy na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam.....	48
	Výchova k manželstvu a rodičovstvu.....	50
	Učebnicová analýza, kritériá k LP	52
3	Problematika ľudských a občianskych práv v dejepise a zemepise.....	53
4	Zhrnutie zavádzania problematiky ľudských práv v pedagogickej dokumentácii od roku 2005 až do roku 2015	56
	Fakty ukončenia úloh v súvislosti s implementáciou <i>Národného plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014</i>	56
	Použitá literatúra	62

1 Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii v oblasti vyučovacích jazykov v rokoch 2005 – 2015

Autor: *PhDr. Ivana Gregorová, PhD.*

Problematika ľudských práv je vnímaná v rámci predmetov slovenský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, maďarský jazyk a literatúra, ukrajinský jazyk a literatúra, rusínsky jazyk a literatúra a rómsky jazyk a literatúra ako prierezová téma, ktorá je komplementárnou súčasťou vyučovania uvedených predmetov. Základnou súčasťou daných vyučovacích predmetov je jazyk, či už materinský alebo druhý, ktorý je sám vo svojej podstate jedným z aspektov vytvárajúcich a formujúcich osobnosť človeka. Slovenská republika umožňuje národnostným menšinám vzdelávať sa v ich materinskom jazyku, čím zabraňuje diskriminácii tejto časti obyvateľstva SR. Zabezpečením vzdelávania v slovenskom jazyku im zároveň dáva šancu zapojiť sa do spoločenského, kultúrneho a politického života krajiny a uplatniť sa na trhu práce. Jedným z cieľov vyučovania materinských jazykov a druhého jazyka sa tak stáva snaha napomáhať vzájomnému porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi jednotlivými menšinami žijúcimi na území Slovenskej republiky.

Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii¹ v oblasti vyučovacích jazykov v rokoch 2005 – 2008

Výchovno-vzdelávací proces sa v predmetoch slovenský jazyk a literatúra, maďarský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, ukrajinský jazyk a literatúra, rusínsky jazyk a literatúra a rómsky jazyk a literatúra v rokoch 2005 – 2008 realizoval v súlade s učebnými osnovami, ktoré boli postupne v rámci jednotlivých predmetov dopĺňované o vzdelávacie štandardy.

Slovenský jazyk a literatúra

V predmete **slovenský jazyk a literatúra** v školách s vyučovacím jazykom slovenským sa vzdelávanie v základných školách a gymnáziách realizovalo podľa nasledujúcej pedagogickej dokumentácie:

- Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy (1. – 4. ročník), ktoré schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 výmerom číslo 1640/1997-151 s platnosťou od 1. septembra 1997;
- Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. augusta 2003 rozhodnutím č. 6217/2003-091 ako Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy a Výstupný vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy;

---

¹ Pojem pedagogická dokumentácia používame ako pojem, ak chceme pomenovať súbor dokumentov, ktorý tvoria učebné osnovy a vzdelávacie štandardy pre dané predmety.

- Obsahový a výkonový štandard z čítania a literárnej výchovy pre 1. stupeň základnej školy, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 7. júla 1998 pod číslom 35/98-15 s platnosťou od 1. septembra 1998;
- Učebné osnovy – slovenský jazyk a literatúra pre 5. až 9. ročník základnej školy, ktoré schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 výmerom číslo 1640/97-151 s platnosťou od 1. septembra 1997;
- Výstupný vzdelávací štandard pre základné školy – vstupný vzdelávací štandard pre gymnáziá, stredné odborné školy (zo slovenského jazyka), ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 27. augusta 1999 číslom 1299/99-4 s platnosťou od 1. septembra 1999;
- Vzdelávací štandard z literárnej výchovy pre 2. stupeň základných škôl, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. decembra 2004 č. CD-2004-17085/35074-1:091 ako Vzdelávací štandard z literatúry pre základné školy;
- Učebné osnovy gymnázia – štvorročné štúdium – slovenský jazyk a literatúra – povinný učebný predmet, ktoré schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 24. februára 1997 pod číslom 1252/96-15 s platnosťou od 1. septembra 1997;
- Vzdelávací štandard s exemplifikačnými úlohami zo slovenského jazyka a literatúry pre gymnázium – štvorročné štúdium, ktorý Ministerstvo školstva SR schválilo ako vzdelávacie štandard s exemplifikačnými úlohami pre gymnáziá so štvorročným štúdiom dňa 11. januára 2002 pod číslom 045/2002-4.

Vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra tvorili dve zložky, a to jazyková a literárna. Učebné osnovy, ktoré predstavujú primárny dokument, na ktorý sa zameriavame, sa delili na dve štrukturálne identické časti, v rámci ktorých boli stanovené ciele, vzdelávací obsah a spoločná časť proces. V súvislosti s problematikou ľudských práv by sme chceli uviesť, že z hľadiska analýzy ostávame hlavne na úrovni cieľov, keďže lineárne osnovanie učiva v pedagogickej dokumentácii určovalo, že vzdelávací obsah a výkon sa formoval v intenciách pojmov súvisiacich s vednými disciplínami, z ktorých predmet slovenský jazyk a literatúra vychádza. Na doplnenie celkového pohľadu sa v menšej miere zameriavame aj na časť učebných osnov, ktorá je zameraná na proces vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra, ktorý poukazuje na zásady a metódy, ktoré by mali byť uplatňované v rámci vyučovania uvedeného predmetu.

Kým osnovanie učiva reflektovalo pozitivistickú tradíciu – ako na základnej, tak strednej škole – niektoré ciele začali postupne zohľadňovať komunikačno-zážitkový aspekt a vymykali sa z presne ohraničených hraníc stanovených jazykovedou alebo literárnou vedou. Samotný presah cieľov súvisel s orientáciou vyučovania slovenského jazyka a literatúry smerom k textu a definoval počiatkový odklon od zapamätania smerom k analýze. Táto skutočnosť bola viac prítomná v literárnej zložke predmetu ako v jazykovej, čo súvisí s možnosťami, ktoré ponúka umelecký text a práca s ním. Kým v jazykovej zložke boli primárne stanovené ciele, ako napríklad v učebných osnovách 1. stupňa základnej školy:

- (Žiaci) „sa učia analyzovať text, vyhľadávať jazykové javy, triediť ich, vyhodnocovať a postupne zatriedovať do systému.

- Osvojujú si výslovnostnú normu, cvičia sa v správnej artikulácii a v správnej výslovnosti pri asimilácii. Učia sa ústne realizovať text aj s uplatnením suprasegmentálnych javov.²

V literárnej zložke boli operacionalizované ciele zamerané na systém vedomostí o literatúre, ale aj ciele, ktoré presahovali intencie vednej disciplíny a boli formulované tak, aby umožnili vysokú mieru prierezovosti, a tým zabezpečili možnosť implementácie rôznych prierezových tém. Základným cieľom

- „vyučovania literatúry je preto pochopenie umeleckej literatúry ako nejednoznačného, otvoreného (pre fantáziu, vlastný prístup i pre odmietnutie) pohľadu na svet, resp. jeho zobrazenia.“³

Samotná formulácia cieľa vytvára možnosti uplatniť a zamerať sa na rôzne problémy, s ktorými sa žiaci stretávajú v bežnom živote. Primárna podpora problematiky ľudských práv je explicitne obsiahnutá vo výchovných zásadách, ktoré majú byť uplatnené pri dosahovaní jednotlivých cieľov na 1. stupni základnej školy.

„Pri napĺňaní výchovných cieľov sú rešpektované tieto výchovné zásady:

- a) pluralita ideí – rozdielnosť, rôznorodosť ľudského myslenia;
- b) humanizácia, etické princípy;
- c) formovanie národného vedomia žiakov prostredníctvom národnej literatúry;
- d) demokratické chápanie kultúry a literatúry – rozdielnosť chápania hodnôt a vzťahov;
- e) formovanie kultúrneho a literárneho vedomia vzťahov;
- f) formovanie estetického a mravného cítenia;
- g) historické súvislosti.“⁴

Esteticko-výchovné zameranie literatúry už samé o sebe predpokladá, že literatúra nebude len čítaná, ale aj interpretovaná a hodnotená. Na túto skutočnosť nachádzame odkazy v časti Proces v učebných osnovách. Práve pomocou literárnych diel, ako sme už spomenuli, sa žiaci oboznamujú s jednotlivými problémami a diskutujú o nich. Učiteľ má možnosť viesť žiaka k tomu, aby rešpektoval názor iných, ich hodnotový systém, aby si žiaci uvedomili, že majú právo na slobodu myslenia a prejavu.

Nielen literatúra, ale text ako taký predstavuje priestor, ktorý umožňuje poukázať na dodržiavanie alebo porušovanie ľudských práv. Žiaci tak majú v rámci umeleckého textu možnosť hodnotiť konanie jednotlivcov alebo skupín. Túto možnosť im podáva aj vecný text, hlavne publicistický, s ktorým sa žiaci začínajú stretávať na 2. stupni ZŠ a samozrejme nemôžeme zabudnúť na odborný text. S posledným spomenutým sa žiaci stretávajú už v nižších ročníkoch, ale s procesom analýzy a jeho tvorby sa stretávajú až na 2. stupni ZŠ. Práve tu vidíme zmenu vo formulácii cieľov. Kým na 1. stupni ZŠ ciele jazykovej zložky priamo neodkazovali na problematiku ľudských práv, na 2. stupni sa táto skutočnosť mení a dochádza k rozšíreniu cieľov, ktoré umožňujú a podporujú aplikáciu prierezovej témy ľudské práva aj v jazykovej zložke predmetu.

- „Viesť žiakov k spoznávaniu jazyka ako vnútorne štruktúrovaného a uceleného systému. Viesť ich k poznaniu bohatosti jazykových prostriedkov na jednotlivých rovinách

---

² Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy (1. – 4. ročník), s. 2. http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=885.html [cit. 2015-05-15].

³ TAMŽE, s. 13.

⁴ TAMŽE, s. 13.

jazykového systému, k odhaľovaniu vzťahov významu a formy a vzťahov medzi jednotlivými rovinami jazykového systému. Zameriavať sa na funkčné využitie jazykových a mimojazykových prostriedkov písaných a ústnych prejavov. To napomáha žiakovi chápať zložitost' a vzájomnú súvislost' javov okolitého sveta, orientovať sa vo svete, prijímať nové informácie a odovzdávať vlastné poznatky a skúsenosti, formovať si svoje postoje k svetu a životu, spoznávať zákonitosti súčasného života, pochopiť históriu a inšpirovať sa do budúcnosti.

- Pestovať v žiakoch lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami.
- Rozvíjať etické cítenie žiakov založené na empatii a asertivite, viesť ich k prosociálnemu správaniu, aby si dokázali uvedomiť podstatu a význam ľudských hodnôt.⁵

Stanovené ciele boli ďalej operacionalizované vo forme výkonov, ktoré sú definované vo výkonovom štandarde pre predmet slovenský jazyk a literatúra na 1. stupni a 2. stupni ZŠ⁶. V jednotlivých výkonoch nie je téma ľudských práv explicitne uvedená, ale implicitne ju môžeme opätovne nachádzať vo výkonoch zameraných na prácu s textom, či už ide o výkony zamerané na čítanie s porozumením veku primeraných textov alebo na tvorbu vlastného textu.

Filozofia implementácie problematiky ľudských práv v rámci pedagogickej dokumentácie je identická aj v prípade gymnaziálneho štúdia. Rovnako ako v základnej škole, aj tu tvoria pedagogickú dokumentáciu učebné osnovy a vzdelávacie štandardy. Taktiež môžeme konštatovať, že sa opakuje situácia, ktorú poznáme z 1. stupňa základnej školy.

Rovina cieľov v učebných osnovách pre gymnáziá so štvorročným štúdiom je na možnosti implementácie uvedenej témy o niečo chudobnejšia. Takúto možnosť v celej šírke ponúka všeobecný cieľ „Dôsledne sa dbá o rozvíjanie intelektovej, mravnej a citovej stránky osobnosti žiaka.“⁷ A následne špecifický cieľ:

- „poznať a vo svojich prejavoch využívať logicko-myšlienkové činnosti, ako sú analýza a syntéza, abstrakcia, zovšeobecnenie, porovnávanie, klasifikácia, indukcia a dedukcia, analógia atď.; vecne a presvedčivo argumentovať, obhájiť svoj názor, kriticky hodnotiť.“⁸

⁵ Učebné osnovy – slovenský jazyk a literatúra pre 5. až 9. ročník základnej školy, s. 2 – 3. http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=886.html [cit. 2015-05-15].

⁶ Ide o nasledujúce dokumenty

- Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. augusta 2003 rozhodnutím č. 6217/2003-091 ako Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy a Výstupný vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy;
- Obsahový a výkonový štandard z čítania a literárnej výchovy pre 1. stupeň základnej školy, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 7. júla 1998 pod číslom 35/98-15 s platnosťou od 1. septembra 1998;
- Výstupný vzdelávací štandard pre základné školy – vstupný vzdelávací štandard pre gymnáziá, stredné odborné školy (zo slovenského jazyka), ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 27. augusta 1999 číslom 1299/99 – 4 s platnosťou od 1. septembra 1999;
- Vzdelávací štandard z literárnej výchovy pre 2. stupeň základných škôl, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. decembra 2004 č. CD-2004-17085/35074-1:091 ako Vzdelávací štandard z literatúry pre základné školy.

⁷ Učebné osnovy – literatúra – pre gymnáziá so štvorročným štúdiom pre 1. – 4. ročník, s. 2.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Gymnazia/4roc/Osnovy/UO_gym_4roc_slov_lit.pdf [cit. 2015-05-15].

⁸ TAMŽE, s. 2.

Na druhej strane je analyzovaná téma priamo prítomná v časti Proces, kde sú stanovené oblasti, ktoré môžu prispieť k rozvoju osobnosti žiaka. Ako príklad môžeme uviesť k čomu prispieva jazyková zložka v rámci oblasti občianskej, vlasteneckej a humanistickej výchovy:

- „k prehľbovaniu vlastenectva, poznávaním výrazového bohatstva národného jazyka, jeho spätosti s dejinami národa v boji za národnú samostatnosť, t. j. k rešpektovaniu všetkých národných jazykov;
- k rozvíjaniu občianskej a odbornej (profesionálnej) kompetentnosti, aktivity a tvorivosti metódami a formami práce, ktoré pripravujú na verejnú a riadiacu činnosť (plánovanie práce a jeho kontrola, diskusia, argumentácia, agitácia a praktická rétorika); obsahom textov a úloh v učebnici, sledovaním dennej tlače a primeraných odborných periodík, tvorbou školského časopisu, rozhlasových relácií, súťažami atď.;
- k permanentnému sebavzdelávaniu a sebvýchove v intenciách ideálu humanizmu a demokracie, vo vzťahu k osobnosti sústavnou aplikáciou racionálnych študijných a diskusných metód;
- k rešpektovaniu názorov a práce iných sústavnou aplikáciou metód a foriem skupinovej (tímovej) práce na vyučovacích hodinách aj mimo nich;
- k rozvíjaniu tvorivých schopností sústavnou aplikáciou problémových a tvorivých úloh, ale aj ich motivujúcim hodnotením a klasifikáciou;
- k humanizmu, mravnému spôsobu života v rodine, v škole, na pracovisku, ku kultúre správania i k právnemu vedomiu sústavným rozvíjaním kultúry jazykového prejavu a etiky vo vyjadrovaní; rozvíjaním schopnosti chápať a presne vyjadriť významy pojmov hodnotiacich morálne vlastnosti človeka; metódami argumentácie; rešpektovaním partnera komunikácie, tematikou slohových prác, obsahom textov a úloh v učebnici jazyka a literatúry.“⁹

Ako vidíme na úrovni cieľov je problematika ľudských práv poddimenzovaná, ale na druhej strane v časti Proces nadobúda funkciu prierezovej témy. V literárnej zložke je situácia obrátená. Rovnako ako na základnej škole, aj tu je téma ľudských práv podporená už na úrovni cieľov, čo vychádza zo samotnej podstaty literatúry, ktorá má viesť k pochopeniu inakosti a ľudských hodnôt. Literárna zložka predmetu slovenský jazyk a literatúra na gymnáziách so štvorročným štúdiom má pomôcť žiakovi:

- „získať alebo si upevniť schopnosť medzilidského porozumenia a prirodzenej komunikácie;
- osvojiť si schopnosť vcítiť sa do vnútorného života iných, chápať ich potreby, myslenie, cítenie a konanie;
- naučiť sa identifikovať s vlastnými skupinami, ale bez pocitu nepriateľstva voči tým, ktorí stoja mimo nich, zbavovať sa predsudkov, osvojiť si schopnosť preklenúť prirodzené a kultúrne odlišnosti jednotlivcov a celých sociálnych skupín;

---

⁹ Učebné osnovy – literatúra – pre gymnáziá so štvorročným štúdiom pre 1. – 4. ročník, s. 14.
http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Gymnazia/4roc/Osnovy/UO_gym_4roc_slov_lit.pdf [cit. 2015-05-15].

- vytvoriť si individuálny hodnotový systém, ktorý rešpektuje predovšetkým relatívne trvalé a celospoločenské hodnoty, naučiť sa kriticky hodnotiť javy okolo seba, vedieť si obhájiť svoje stanovisko za pomoci argumentov.¹⁰

Jednotlivé ciele sa ďalej rozdeľujú do špecifických cieľov tematických celkov a operacionalizujú vo výkonovom štandarde. Rovnako ako v prípade základnej školy aj tu môžeme konštatovať, že implicitne môže byť problematika ľudských práv zahrnutá v jednotlivých výkonoch zameraných na prácu s textom. Jej prítomnosť je možné identifikovať síce až priamo vo vyučovacom procese, ale pedagogická dokumentácia dáva učiteľom možnosť a v súvislosti s cieľmi aj povinnosť s touto témou na hodinách pracovať.

Vzdelávací štandard pre gymnáziá podporuje problematiku ľudských práv ešte v jednej rovine, ktorou sa odlišuje od vzdelávacieho štandardu základnej školy, a tým je zoznam autorov a diel. Práve analýza a interpretácia týchto diel¹¹ môže podporiť problematiku ľudských práv. Diela ako celok dávajú učiteľovi širokú mieru možností diskutovať so žiakmi k problematike ľudských práv a ich zobrazovaniu v literárnych dielach. Následne je možné túto tému rozvinúť aj na žiakovú prítomnosť. Téma nemusí byť spracovaná a rozoberaná len v súvislosti s umeleckým textom, ale kognitívna vyspelosť žiakov umožňuje učiteľovi spracovávať túto problematiku v širšom diapazóne textov, ktoré boli na túto tému tvorené, či už ide o novinové články, kde v spojitosti s jazykom môže učiteľ okrem precvičovania jednotlivých jazykových javov venovať pozornosť aj samotnej téme článku. Rovnako tak sa môžu žiaci zamerať na spracovanie tejto témy v odborných článkoch, ktorých jazyk a spracovanie témy je im veku primerané. Samotná téma nemusí ostávať len na úrovni recepcie, ale učiteľ ju môže posunúť aj do úrovne vlastnej tvorby žiakov.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že téma ľudských práv je plne podporovaná a zastúpená v predmete slovenský jazyk a literatúra, a to na úrovni cieľov, ktoré sa transformujú do výkonov, resp. do procesov priamo súvisiacich s vyučovaním predmetu slovenský jazyk a literatúra. Pedagogická dokumentácia v rokoch 2005 až 2008 túto skutočnosť zohľadňovala. Problematika ľudských práv bola jednou z povinných prierezových tém vyučovania slovenského jazyka a literatúry. Proces jej zavádzania bol v plnej kompetencii učiteľa. Samotná dokumentácia vytvárala väčší priestor na prácu s touto témou v rámci literárnej zložky predmetu, čo môžeme považovať za logický fakt, keďže literatúra zobrazuje celú škálu tém, s ktorými sa žiak môže vo svojom živote stretávať. Na druhej strane mal učiteľ možnosť podporiť túto tému aj v rámci jazykovej zložky. Základného menovateľa predstavovala práca s textom, keďže problematika ľudských práv je súčasťou života spoločnosti a s ich porušovaním sa stretáva žiak cez jednotlivé médiá skoro každodenne.

---

¹⁰ Učebné osnovy – literatúra – pre gymnáziá so štvorročným štúdiom pre 1. – 4. ročník, s. 16.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Gymnazia/4roc/Osnovy/UO_gym_4roc_slov_lit.pdf [cit. 2015-05-15].

¹¹ Ako príklad môžeme uviesť niektoré diela

- S. Chalúпка: *Mor ho!*
- Sofokles: *Antígona*,
- J. Hollý: *Svatopluk*,
- I. Bukovčan: *Kým kohút nezaspieva*.

Pedagogická dokumentácia umožňovala pracovať s touto témou nielen na úrovni recepcie, ale zadávala učiteľovi povinnosť nechať žiaka sa k tejto téme vyjadriť, či už vo forme vlastného textu alebo diskusie, ktorá má byť súčasťou hodín slovenského jazyka a literatúry.

Maďarský jazyk a literatúra a slovenský jazyk a slovenská literatúra

Slovenská republika zabezpečuje výchovu a vzdelávanie detí a žiakov nielen na základných a stredných školách s vyučovacím jazykom slovenským. Podľa všeobecne záväzných právnych predpisov vrátane medzinárodných dohovorov má aj národnostná menšina možnosti uplatnenia si práva na vzdelávanie v materinskom jazyku. Právo na vzdelávanie v jazyku národnostných menšín je zakotvené v Ústave SR a v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Rozhodnutie je však závislé od záujmu a požiadaviek zákonných zástupcov dieťaťa. Výchova a vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín v materinskom jazyku a materinského jazyka, vrátane jej inštitucionálneho zabezpečenia školami a školskými zariadeniami s výchovným a vyučovacím jazykom národnostnej menšiny a s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny je rovnocennou a neoddeliteľnou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy Slovenskej republiky.

Vo vyučovacích predmetoch **maďarský jazyk a literatúra a slovenský jazyk a slovenská literatúra**¹² na školách s vyučovacím jazykom maďarským sa vzdelávanie v základných školách a gymnáziách realizovalo podľa nasledujúcej pedagogickej dokumentácie.

Maďarský jazyk a literatúra

- Učebné osnovy pre 1. – 4. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským – maďarský jazyk a literatúra, ktoré schválilo Ministerstvo školstva a vedy Slovenskej republiky dňa 7. novembra 1994 pod číslom 5858/1994 – 214 ako učebné osnovy maďarského jazyka a literatúry pre základné a stredné školy s vyučovacím jazykom maďarským s platnosťou od 1. septembra 1995;
- Vzdelávacie štandard z maďarského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 23. júla 2001 pod číslom 780/2001-43 s platnosťou od 1. septembra 2001;
- Výstupný vzdelávacie štandard z maďarského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 19. júla 2001 pod číslom 767/2001-43 s platnosťou od 1. septembra 2001;
- Výstupný vzdelávacie štandard s exemplifikačnými úlohami z maďarského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 19. júla 2001 pod číslom 768/2001-43 s platnosťou od 1. septembra 2001;

---

¹² Vyučovacie predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra, ako ho pomenováva súčasný štátny vzdelávacie program, sa v pedagogickej dokumentácii pred rokom 2008 nazýval na 1. stupni ZŠ len slovenský jazyk a na 2. stupni a gymnáziách slovenský jazyk a literatúra v školách s vyučovacím jazykom maďarským.

- Učebné osnovy pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským – maďarský jazyk a literatúra, ktoré schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. mája 1997 pod číslom 2594/1997-154 ako učebné osnovy pre 5. – 9. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským s platnosťou od 1. septembra 1997;
- Vzdelávací štandard z maďarského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky ako vzdelávací štandard z maďarského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským pod číslom 107/2001-43 dňa 20. februára 2001 s platnosťou od 1. septembra 2001.

Predmet **maďarský jazyk a literatúra** je špecifický tým, že v ňom žiaci maďarskej národnostnej menšiny nadobúdajú vedomosti a zručnosti z materinského jazyka. Z hľadiska pedagogickej dokumentácie sa vyučovací proces v základných školách a gymnáziách riadil pred rokom 2008 učebnými osnovami a vzdelávacími štandardmi pre predmet maďarský jazyk a literatúra. Keďže maďarský jazyk predstavuje pre určitú časť obyvateľstva materinský jazyk, funkcia tohto vyučovacieho predmetu bola identická s funkciou predmetu slovenský jazyk a literatúra. Oba predmety boli identické aj z hľadiska štruktúry. Predmet maďarský jazyk a literatúra sa taktiež delil na dve zložky, a to na jazykovú a literárnu, v rámci ktorých boli formulované jednotlivé ciele, definovaný vzdelávací obsah a procesuálna stránka vyučovania predmetu.

Rovnako ako v prípade slovenského jazyka a literatúry aj v prípade maďarského jazyka a literatúry môžeme konštatovať, že implementáciu problematiky ľudských práv zabezpečovala pedagogická dokumentácia v jazykovej zložke hlavne na úrovni cieľov.

- „Prvotným výchovno-vzdelávacím cieľom vyučovania predmetu je postupné a sústavné rozvíjanie vyjadrovacích schopností žiakov. Treba dosiahnuť, aby sa komunikujúci partneri čím presnejšie porozumeli využijúc aj mimiku a gestikulácie. Do centra školského vyučovania treba postaviť text ako nástroj oznamovania myšlienok a vyjadrovania citov.
- Základným cieľom vyučovania gramatiky je, aby sa žiaci oboznámili s gramatickými javmi, osvojili si súbor pravidiel a vedeli ich využiť aj prakticky. Treba vypestovať v žiakoch lásku k materinskému jazyku, aby si vedeli vážiť jeho hodnoty. Dôkladná znalosť materinského jazyka umožňuje osvojenie iných jazykov a poznanie, že každý jazyk je materinským jazykom niektorého národa a takisto si ho treba vážiť ako svoj vlastný materinský jazyk.“¹³

Osnovanie obsahu malo aj v prípade maďarského jazyka a literatúry lineárny charakter, z tohto dôvodu je väčšina cieľov orientovaná smerom k nadobúdaní konkrétnych poznatkov z vedeckých disciplín, ktoré tvorili podstatu predmetu maďarský jazyk a literatúra. V rámci literárnej zložky sa problematika ľudských práv objavuje explicitnejšie. Túto skutočnosť

---

¹³ Učebné osnovy pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským – maďarský jazyk a literatúra, s. 2.
http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_mad_ljaz_lit_5-9r_ZS_mad.pdf [cit. 2015-05-15].

umožňuje samotný charakter umeleckého textu. Hlavným cieľom literárnej zložky predmetu maďarský jazyk a literatúra bolo na 2. stupni ZŠ:

- „získať žiakov pre uvedomené čítanie, poskytnúť im základy literárneho vzdelania, utvárať ich estetické názory a vkus viesť ich k tomu, aby rozumeli a obľúbili si hodnoty pravej literárnej tvorby a aby mohli rozlišovať hodnoty (ozajstné) literatúry od tendenčných a propagačných. Vedie ich k tomu, aby prostredníctvom maďarskej, resp. svetovej literatúry si osvojili základné vedomosti o literatúre a aby získali základné hodnotové kritériá, vlastné každému kultúrnemu človeku.“¹⁴

Esteticko-výchovné zameranie literatúry dáva v rámci vyučovania možnosť oboznamovať žiakov s rôznymi problémami ľudstva, s ľudskými osudmi, čo deklaruje aj procesuálna časť učebných osnov, v rámci ktorej sú priamo uvádzané strategické ciele interpretácie.

- „Každý rozbor umeleckého diela sleduje tri strategické ciele: ľudský život, mravné hodnoty, rozvíjanie vedomostí, návykov, vyjadrovacích schopností, kreativitu žiaka.“¹⁵

Uvedené ciele stanovovali povinnosť pracovať na hodinách s literárnym textom, a to nielen na úrovni čítania, ale aj na úrovni analýzy, interpretácie a hodnotenia. Okrem stanovených cieľov však pedagogická dokumentácia z vyučovacieho predmetu maďarského jazyka a literatúry – literárna zložka – viedla učiteľa priamo k problematike ľudských práv tým, že mu ukazovala možnosti, ktoré mu literárny text a stanovení autori a diela ponúkajú v rámci pokynu

- „žiaci sa oboznamujú s rôznymi ľudskými osudmi, trápením, bezohľadnosťou, aroganciou, neznášanlivosťou, ale aj altruizmom, kamarátstvom, príkladným spolunažívaním, toleranciou atď.“¹⁶

Môžeme konštatovať, že pedagogická dokumentácia poukazuje na širokospektrálnosť tém literárneho textu a hlavne na zobrazovanie problematiky ľudských práv. Umelecký text ponúka rôzne témy, vďaka ktorým sa žiaci oboznamujú s jednotlivými problémami a diskutujú o nich. Aj vo vyučovacom predmete maďarský jazyk a literatúra tak učiteľ dostáva možnosť viesť žiaka k tomu, aby rešpektoval názor iných, ich hodnotový systém, aby si žiaci uvedomili, že majú právo na slobodu myslenia a prejavu.

Vyučovanie predmetu **slovenský jazyk a slovenská literatúra** sa pred rokom 2008 riadilo nasledujúcou pedagogickou dokumentáciou:

- Učebné osnovy slovenského jazyka pre 1. až 4. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktoré schválilo Ministerstvo školstva a vedy Slovenskej republiky dňa 23. apríla 1993 pod číslom 946/1993-33 s platnosťou od 1. 9. 1993;

---

¹⁴ Učebné osnovy pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským – maďarský jazyk a literatúra, s. 15.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_mad_ljaz_lit_5-9r_ZS_mad.pdf [cit. 2015-05-15].

¹⁵ TAMŽE, s. 29

¹⁶ TAMŽE, s. 29

- Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka pre 1. stupeň základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 18. júla 2001 pod číslom 765/2001-43 s platnosťou od 1. septembra 2001;
- Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktoré schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. 5. 1997 pod číslom 2594/1997-154 ako učebné osnovy pre 5. – 9. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským s platnosťou od 1. 9. 1997;
- Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky pod číslom 3012/99-43 zo dňa 21. júla 1999 s platnosťou od 1. septembra 1999;
- Vzdelávací štandard s exemplifikačnými úlohami zo slovenského jazyka a literatúry pre 5.– 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, ktorý schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 18. júla 2001 pod číslom 762/2001-43 s platnosťou od 1. septembra 2001.

Základným dokumentom vyučovacieho predmetu **slovenský jazyk/slovenský jazyk a literatúra/slovenský jazyk a slovenská literatúra** boli učebné osnovy, ktoré okrem cieľov a obsahu vyučovacieho predmetu obsahovali aj podnety na riadenie učebného procesu. Na dosiahnutie požiadaviek z vyučovacieho predmetu slovenský jazyk, resp. slovenský jazyk a literatúra stanovených v učebných osnovách je dôležitá maximálna podpora medzipredmetových vzťahov. Práve táto rovina dáva možnosť implementovať problematiku ľudských práv v rámci daného predmetu. Rovnako ako v prípade slovenského jazyka a literatúry na školách s vyučovacím jazykom slovenským aj v prípade škôl s vyučovacím jazykom maďarským sú medzipredmetové vzťahy podporené hlavne na úrovni cieľov jednotlivých zložiek predmetu. Vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra sa v 5. – 9. ročníku členil na dva bloky – komunikácia a literatúra, ktoré sa následne delili na ďalšie zložky. Blok Komunikácia tvorili tri zložky, a to *konverzácia a sloh prejavu* (počúvanie s porozumením), *čítanie a jazykový výcvik*. Literárny blok ostával ako celok. Z hľadiska možnosti implementovať problematiku ľudských práv dávali učebné osnovy väčší priestor v rámci komunikačného bloku. Tu sa k rovine cieľov priamo pridáva aj samotná rovina vzdelávacieho obsahu.

Ako príklad môžeme uviesť nasledujúce výchovno-vzdelávacie ciele pre 5. – 9. ročník ZŠ, ktoré podporujú tematiku ľudských práv v školách s vyučovacím jazykom maďarským:

- „rozvíjať komunikatívne schopnosti žiakov potrebné na dorozumievanie sa v slovenskom jazyku v bežných sociálnych situáciách; osvojiť si formy ústneho a písomného spoločenského styku v slovenskom jazyku vrátane spoločenského rečového a nerečového správania a postojov, nadobudnúť základné poznatky o odlišnej komunikácii v slovenskom a maďarskom jazyku;
- prostredníctvom osvojovania jazyka viesť žiakov k spoznávaniu slovenskej reči a kultúry, k úcte k jazyku a kultúre národa, s ktorým žijú v spoločnej vlasti;
- upevňovať, prehĺbovať a rozširovať poznatky o Slovensku, o slovenskom národe, slovenskej kultúre, o špecifikách regiónu, v ktorom žiaci žijú;

- prostredníctvom spoznávania jazyka a kultúry slovenského národa nadobúdať multikultúrne vzdelanie, postoje, vzťahy a správanie.¹⁷

Ciele boli dopĺňané ešte ďalšími komponentmi, v ktorých bola problematika ľudských práv priamo zakomponovaná. Ide hlavne o ciele sociálnej a formatívnej oblasti:

- „rozvíjať schopnosť nadviazať sociálne kontakty a upravovať si vzťahy k iným;
- osvojiť si, preberať a formovať postoje, schopnosť rozoznať sociálne hodnoty, argumentovať pre všeľudské hodnoty a etické normy (napríklad láska, pravda, krása, dobro, mier, tolerancia, harmónia, humanita, láska k vlasti), prakticky ich presadzovať, správať sa a konať podľa nich;
- rozvíjať schopnosť riešiť problémy, chápať okolie a prírodu, prežívať, rozvíjať seba samého, vyrovnáť sa s vlastnými nedostatkami, rozvíjať zodpovednosť, sebaúctu a sebadôveru.¹⁸

Jednotlivé ciele sú rozvíjané v rámci Tematických zameraní rozvoja komunikatívnych schopností, ktoré definujú témy ako:

1. Rodina;
2. Škola;
3. Bývanie;
4. Stravovanie;
5. Obchod a služby;
6. Cestovanie, doprava;
7. Človek v spoločnosti, sociálne kontakty žiakov;
8. Zamestnanie a voľba povolania;
9. Starostlivosť o zdravie;
10. Voľný čas, šport;
- 11 Príroda. Ochrana životného prostredia;
12. Svet kultúry a umenia;
- 13 Svet techniky a vedy;
14. Naša vlasť.¹⁹

Ako vidíme už aj tematické zameranie komunikačného bloku priamo umožňuje implementáciu problematiky ľudských práv pri dodržaní veku primeranosti a komunikačných schopností žiakov. Túto ideu podporovali aj platné vzdelávacie štandardy z predmetu slovenský jazyk a literatúra, ktoré takisto uvádzali jednotlivé témy komunikácie a dávali tak povinnosť venovať sa tejto problematike na jednotlivých hodinách tým, že vytvárali možnosť zamerať sa na rôzne situácie a problémy bežného života, s ktorými sa žiaci stretávajú v každodennom živote.

Špecifickosť predmetu slovenský jazyk a literatúra na školách s vyučovacím jazykom maďarským bola daná aj tým, že literárnemu bloku bola v učebných osnovách venovaná menšia časová dotácia ako v prípade literárnej zložky na školách s vyučovacím jazykom

---

¹⁷ Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, s. 2.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_5-9r_ZS_slov_liter_vyuc_jaz_mad.pdf [cit. 2015-05-15].

¹⁸ TAMŽE, s. 3

¹⁹ TAMŽE, s. 7.

slovenským. Uvedená skutočnosť súvisí s faktom, že slovenský jazyk nie je pre žiakov tohto typu škôl materinským, ale druhým jazykom. Na druhej strane bol literárny blok, rovnako ako na školách s vyučovacím jazykom slovenským, orientovaný na prácu s textom a hlavne na diskusiu o prečítanom tak, aby boli v čo najväčšej miere podporené komunikačné kompetencie žiakov. Táto skutočnosť bola podporená aj v rovine cieľov:

- „Cieľom vyučovania slovenskej literatúry v 5. – 9. ročníku ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským bolo vychovať aktívneho čitateľa slovenskej literatúry; prostredníctvom čítania slovenskej umeleckej literatúry a práce s umeleckými textami aktívne sa podieľať na intelektuálnom, citovom a mravnom rozvoji žiakov, prispievať k utváraniu systematického a kultúrneho vzdelávania, k plneniu cieľov a úloh multikultúrnej výchovy a vzdelávania.“²⁰

Umelecký text sa tak opäť stával priestorom, ktorý ponúkal široké možnosti tém, čím podporoval začlenenie rôznych prierezových tém do vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra.

Na rozdiel od komunikačného bloku nie je problematika ľudských práv vo vzdelávacích štandardoch literárneho bloku predmetu slovenský jazyk a literatúra na školách s vyučovacím jazykom maďarským explicitne uvedená, ale implicitne ju nájdeme vo výkonoch zameraných na prácu s textom, či už ide o výkony zamerané na čítanie s porozumením veku primeraných textov alebo na tvorbu vlastného textu, čo možno aplikovať aj na komunikačný blok.

Môžeme konštatovať, že ako aj učebné osnovy, tak i vzdelávacie štandardy spred roka 2008 pre predmet slovenský jazyk/slovenský jazyk a literatúra/slovenský jazyk a slovenská literatúra plne vytvárajú podporu problematiky ľudských práv. Nachádzala sa v nich priamo, či už na úrovni cieľov alebo tematických zameraní, či nepriamo vo výchovných zásadách, pomocou ktorých sa rozvíja osobnosť žiakov. Prítomnosť problematiky ľudských práv bolo teda možné identifikovať vo vyučovacom procese, nakoľko učitelia mali pedagogickou dokumentáciou stanovenú povinnosť v súlade s cieľmi učebného predmetu pracovať s touto témou.

Ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra

Do roku 2008 sa vyučovacie predmety ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra vyučovali v súlade s dvomi typmi pedagogickej dokumentácie, a to učebnými osnovami a vzdelávacími štandardami pre oba vyučovacie predmety. Základným pedagogickým dokumentom pre oba vyučovacie predmety boli učebné osnovy.

Oba vyučovacie predmety majú dvojzložkový charakter, t. j. tvorí ich jazyková a literárna zložka. Problematika ľudských práv je prítomná v dokumente hlavne na úrovni cieľov, keďže vzdelávací obsah je radený lineárne. Z tohto dôvodu hlavne vzdelávací obsah jazykovej zložky zjednodušene kopíroval poznatky z jazykovedy, aj keď v časti Proces sa stretávame

---

²⁰ Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským, s. 3.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_5-9r_ZS_slov_liter_vyuc_jaz_mad.pdf [cit. 2015-05-15].

s myšlienkou funkčného procesu a komunikatívneho princípu. Práve tieto dva aspekty umožňovali učiteľovi v rámci jazykovej úrovni žiakov zaraďovať do vyučovania oboch predmetov rôzne témy. Jednou z týchto tém bola aj problematika ľudských práv, ktorá je prítomná v dokumentácii vo dvoch rovinách, a to v rovine cieľov a v tematickej rovine.

V rovine cieľov bola zohľadnená napríklad vo výchovnom ciele, ktorý v učebných osnovách pre rusínsky jazyk a literatúru stanovuje učiteľovi, aby vyučovanie tohto predmetu prispievalo:

- „k rozvoju etických a estetických hodnôt, k rozvoju všeobecných procesov myslenia, intelektuálnej zvedavosti a tvorivej činnosti.“²¹

Problematika ľudských práv bola zahrnutá v slohovej časti jazykovej zložky. Jazyková časť jazykovej zložky bola zameraná na vedomosti z jazykovednej oblasti. V rámci slohovej zložky, hlavne vo vyšších ročníkoch nájdeme napríklad pri pojme úvaha odporúčanie na tematické zameranie slohových prác.

- „Úvaha – cesta k dokonalosti ľudského ducha; ja a náboženstvo; čím chcem byť; Zem – spoločný domov všetkých národov; čo znamená úprimne sa modliť; ako precíťujem rusínske dejiny; klady a zápory v pokroku súčasného sveta.“²²

Ako vidíme vzdelávací štandard z rusínskeho jazyka bol koncipovaný tak, aby dával učiteľovi možnosť zadávať žiakom konkrétne témy zamerané aj na problematiku ľudských práv. Okrem toho rusínsky jazyk a literatúra a ukrajinský jazyk a literatúra zahŕňali v sebe aj literárnu zložku vyučovacieho predmetu, ktorá umožňovala učiteľovi v rámci vyučovacieho procesu diskutovať o problematike dodržiavania ľudských práv pomocou rôznych literárnych textov, s ktorými mohli žiaci na hodinách pracovať.

Na základných školách túto diskusiu na túto tému umožňovali hlavne výkony zamerané na to, aby sa žiaci zamysleli nad správaním jednotlivých literárnych postáv.

- „Vedieť plynule porozprávať o 3 hrdinoch z prečítaných diel.“²³

Celkovo bolo možné túto tému plne rozvinúť na gymnáziách, kde bola priamo definovaná kategória cieľov z oblasti občianskej, vlasteneckej a humanitnej výchovy. V tejto oblasti boli stanovené témy, ktoré priamo podporovali problematiku ľudských práv. Okrem toho sa v gymnaziálnom štúdiu predpokladala vyššia jazyková úroveň žiakov, čo im umožňovalo čítať aj komplikovanejšie umelecké texty, ktoré mohli vo vzdelávacom procese plniť funkciu východiskového textu, o ktorom bolo možné diskutovať. Rovnako tak mal učiteľ možnosť v rámci produktívnych kompetencií v jazykovej zložke sledovať názory žiakov napríklad v úvahových textoch na túto problematiku.

- Vyučovanie rusínskeho jazyka a literatúry v jazykovej zložke na gymnáziách prispieva „k mravnému spôsobu života v rodine, škole a na pracovisku, ku kultúre

---

²¹ Učebné osnovy pre 5. až 9. ročník základnej školy s vyučovaním rusínskeho jazyka. Rusínsky jazyk a literatúra, s. 2.

²² Učebné osnovy pre 5. až 9. ročník základnej školy s vyučovaním rusínskeho jazyka. Rusínsky jazyk a literatúra, s. 18.

²³ Vzdelávací štandard z ukrajinského jazyka a literatúry pre 2. stupeň ZŠ, s. 21.

správania sústavným rozvíjaním jazykového vyjadrovania; k rešpektovaniu partnera komunikácie, a to výberom vhodnej tematiky slohových prác a obsahov textov.²⁴

- V literárnej zložke má žiak: „nadobudnúť medziľudského porozumenia a prirodzenej komunikácie; osvojiť si schopnosť vcítienia sa do vnútorného života iných ľudí; dokázať naučiť sa zaradiť do vlastnej národnej a sociálnej skupiny bez pocitov nepriateľstva voči iným skupinám, osvojiť si schopnosť preklenutia kultúrnych odlišností iných skupín a jednotlivcov.“²⁵

Môžeme konštatovať, že aj v pedagogickej dokumentácii vyučovacích predmetov rusínsky jazyk a literatúra a ukrajinský jazyk a literatúra bola pred rokom 2008 problematika ľudských práv plne reflektovaná hlavne na úrovni cieľov, ktoré sa operacionalizovali v rámci výkonov zameraných na diskusiu, recepciu, resp. produkciu textu.

Rómsky jazyk a literatúra

Okrem uvedených vyučovacích predmetov môžeme spomenúť ešte vyučovací predmet **rómsky jazyk a literatúra**, ktorého pedagogická dokumentácia bola v rokoch 2005 – 2008 ešte len v procese experimentálneho overovania. Garantom tohto overovania bol Štátny pedagogický ústav. V tejto súvislosti vyučovanie rómskeho jazyka bolo možné len na niektorých školách, ktoré boli do projektu experimentálneho overovania zapojené. Ostatné školy takúto možnosť nemali vzhľadom na absenciu overenej pedagogickej dokumentácie, takisto v súvislosti s nedostatkom učiteľov rómskeho jazyka na všetkých vzdelávacích stupňoch a nedostatkom učebných pomôcok. V prípade, že by žiaci mali záujem učiť sa rómsky jazyk, školy by takúto požiadavku nedokázali zabezpečiť, čo je v rozpore s uplatňovaním práv dieťaťa vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku ako jedno zo základných ľudských práv.

Problematika ľudských práv v Štátnom vzdelávacom programe v oblasti vyučovacích jazykov od roku 2008 po súčasnosť

V roku 2008 došlo na Slovensku ku komplexnej zmene vzdelávacieho systému. V rámci celoplošne implementovanej kurikulárnej reformy vzdelávacieho systému dochádza k zavádzaniu dvojúrovňového modelu vzdelávania, ktorý so sebou na úrovni štátu prináša štátny vzdelávací program²⁶ (ďalej len ŠVP) a na úrovni škôl školský vzdelávací program²⁷ (ďalej len ŠkVP). Tomuto modelu sa prispôsobuje aj pedagogická dokumentácia. Na úrovni

---

²⁴ Rusínsky jazyk a literatúra. Učebné osnovy pre štvorročné gymnáziá s vyučovacím jazykom rusínskym a s vyučovaním rusínskeho jazyka, s. 10.

²⁵ Rusínsky jazyk a literatúra. Učebné osnovy pre štvorročné gymnáziá s vyučovacím jazykom rusínskym a s vyučovaním rusínskeho jazyka, s. 11.

²⁶ Štátne vzdelávacie programy vymedzujú povinný obsah výchovy a vzdelávania v školách podľa tohto zákona na získanie kompetencií. Štátne vzdelávacie programy vydáva a zverejňuje Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. (Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. s. 7)

²⁷ Školský vzdelávací program je základným dokumentom školy, podľa ktorého sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v školách podľa tohto zákona. Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. s. 8)

štátu sa záväzným stali vzdelávacie štandardy a učebné osnovy sa presunuli do kompetencie školy. Na základe uvedeného v roku 2008 vstúpili do praxe nové vzdelávacie štandardy z jednotlivých predmetov v oblasti vyučovacích jazykov.

V analýze sa primárne zameriavame na vzdelávacie štandardy, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou ŠVP, keďže sledujeme implementáciu problematiky ľudských práv v rámci jednotlivých predmetov. Zároveň však musíme uviesť dva základné fakty. Prvý je, že v rámci ŠVP sú definované kľúčové kompetencie absolventa vzdelávania²⁸, ktoré sú ďalej uplatňované a implementované aj v rámci jednotlivých predmetov. Z uvedeného vyplýva, že ŠVP obsahuje okrem roviny cieľov, ktoré sme analyzovali v rámci pedagogickej dokumentácie platnej v rokoch 2005 – 2008, aj ďalší komponent, ktorý pomáha k implementácii problematiky ľudských práv v rámci predmetov, a tým sú práve kompetencie²⁹. Druhým dôležitým faktom je to, že do roku 2008 predstavovali predmety samostatné celky. Od roku 2008 sú jednotlivé predmety na základe spoločných znakov zaradované do vzdelávacích oblastí, v rámci ktorých sú definované cieľové zamerania vzdelávacej oblasti, ktoré sa následne transformujú do cieľov jednotlivých predmetov. Vyučovacie jazyky sú súčasťou vzdelávacej oblasti Jazyk a literatúra³⁰.

Už v tejto rovine môžeme konštatovať, že filozofia implementácie tak dôležitej témy, ako sú ľudské práva, ostáva zachovaná aj v ŠVP. Stretávame sa s ňou už v rámci vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia. Ako príklad môžeme uviesť niektoré cieľové zámery.

- „Vzdelávanie v danej vzdelávacej oblasti smeruje k utváraniu a rozvíjaniu kľúčových kompetencií tým, že vedie k:
  - príprave všetkých žiakov tak, aby sa stali zodpovednými občanmi, schopnými podieľať sa na rozvoji demokratickej spoločnosti, pluralizmu a kultúrnej otvorenosti;
  - zaručeniu rovnakých šancí sociálnej emancipácie pre všetkých žiakov;
  - pochopeniu vzdelávania v príslušnom jazyku, v ktorom sa odráža historický a kultúrny vývoj národa a zároveň ako významný zjednocujúci činiteľ národného spoločenstva a ako dôležitý prostriedok celoživotného vzdelávania;

²⁸ Uvedená skutočnosť je platná ako pre základnú školu tak pre gymnázium.

²⁹ Ako príklad uvádzame niektoré kľúčové kompetencie absolventa 1. stupňa ZŠ, ktoré napomáhajú k implementácii problematiky ľudských práv v rámci oblasti vyučovacích jazykov:

„osobné, sociálne a občianske kompetencie (spôsobilosti)

- má základy pre smerovanie k pozitívnemu sebaobrazu a sebadôvere;
- uvedomuje si dôležitosť ochrany svojho zdravia a jeho súvislosť s vhodným a aktívnym trávením voľného času;
- dokáže primerane veku odhadnúť dôsledky svojich rozhodnutí a činov;
- uvedomuje si, že má svoje práva a povinnosti;
- má osvojené základy pre efektívnu spoluprácu v skupine;
- uvedomuje si význam sociálno-emočnej klímy v triede a svojím konaním prispieva k dobrým medziľudským vzťahom;

kompetencia (spôsobilosť) vnímať a chápať kultúru a vyjadrovať sa nástrojmi kultúry

- uvedomuje si význam umenia a kultúrnej komunikácie vo svojom živote;
- cení si a rešpektuje kultúrno-historické dedičstvo a ľudové tradície;
- rešpektuje vkus iných ľudí a primerane veku dokáže vyjadriť svoj názor a postoj vkusu;
- ovláda základné pravidlá, normy a zvyky súvisiace s úpravou zovňajšku človeka;
- má osvojené základy pre tolerantné a empatické vnímanie prejavov iných kultúr.“ (Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 1 – primárne vzdelávanie. s. 9)

³⁰ Vzdelávaciu oblasť tvoria predmety slovenský jazyk a literatúra, maďarský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, ukrajinský jazyk a literatúra, rusínsky jazyk a literatúra, rómsky jazyk a literatúra a cudzie jazyky.

- vnímaniu a postupnému osvojovaniu si jazyka ako bohatého mnohotvárneho prostriedku k získavaniu a odovzdávaniu informácií, k vyjadrovaniu vlastných postojov a názorov;
- zvládnutiu základných pravidiel medziľudskej komunikácie daného kultúrneho prostredia a nadobudnutiu pozitívneho vzťahu k jazyku v rámci interkultúrnej komunikácie;
- pestovaniu vedomia jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocitu jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami, prostredníctvom ovládania normy spisovného jazyka, – viesť žiakov k zvyšovaniu jazykovej kultúry ich verbálnych ústnych i písomných jazykových prejavov.³¹

Uvedené cieľové zámery sú zámermi definovanými pre 1. stupeň ZŠ. Ich podstata sa však vinie naprieč všetkými stupňami vzdelávania. Ľudské práva sa tak aj naďalej stávajú povinnou súčasťou vzdelávania vo vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia. Uvádzanie tejto problematiky v rámci charakteristiky oblasti má ambíciu zabezpečiť to, aby sa problematika ľudských práv jednoduchšie implementovala do cieľov jednotlivých vyučovacích predmetov a následne sa stala plnohodnotnou súčasťou vyučovacieho procesu.

Slovenský jazyk a literatúra

V predmete **slovenský jazyk a literatúra** v školách s vyučovacím jazykom slovenským sa vzdelávanie v základných školách a gymnáziách od roku 2008 realizuje v súlade so Štátnym vzdelávacím programom – slovenský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 1 až ISCED 3A.

ŠVP pre predmet slovenský jazyk a literatúra je na úrovni cieľov koncepcne identickým dokumentom pre všetky stupne vzdelávania. Vo svojich cieľoch reflektuje cieľové zámery stanovené v rámci vzdelávacej oblasti a kľúčové kompetencie absolventa naprieč všetkými stupňami vzdelávania. Ako príklad uvádzame kľúčové kompetencie, ktoré sú rozvíjané na 2. stupni ZŠ a kontinuálne sa rozvíjajú aj v gymnaziálnom štúdiu.

- **„Interpersonálna (sociálna) kompetencia**
  - Spôsobilosť akceptovať skupinové hodnoty.
  - Schopnosť tolerovať odlišnosti jednotlivcov i skupín.
  - Spôsobilosť kooperácie.
  - Schopnosť empatie.

Intrapersonálna (osobnostná) kompetencia

- Vytvárať a reflektovať vlastnú identitu.
- Vytvárať vlastný hodnotový systém.

---

³¹ Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 1 – primárne vzdelávanie, s. 12 – 13.
http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf [cit. 2015-05-15].

- Schopnosť sebaregulácie a ochrany vlastného života.³²

ŠVP pre predmet slovenský jazyk a literatúra sa delí na jazykovú a literárnu zložku, ktoré sú napĺňané obsahovým a výkonovým štandardom. Problematika ľudských práv je rovnako ako v prípade pedagogickej dokumentácie spred roku 2008, okrem roviny cieľov, prítomná hlavne v procesuálnej fáze. Základnou podstatou ŠVP pre vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra na všetkých stupňoch vzdelávania sa stáva práve „analýza a interpretácia textov/prejavov a tvorba vlastných textov/prejavov, ktoré budú adekvátne konkrétnej komunikačnej situácii. Analýza a interpretácia jazykových prejavov poskytne žiakom priestor na sebauvedomenie: dá šancu objaviť a následne prejavíť pozitívny vzťah k sebe a iným, nadobudnúť primeranú sebadôveru, schopnosť hodnotiť svoje prednosti i nedostatky, umožní vyjadrovať svoje pocity a hodnotiť svoj vlastný citový stav, hodnotiť svoje správanie a jeho dôsledky³³ V procese analýzy a interpretácie môžu žiaci pracovať s umeleckým a vecným textom, pričom v rámci vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra má byť v plnej miere podporené široké spektrum tém, o ktorých môžu žiaci diskutovať a následne na tieto témy samostatne tvoriť vlastné jazykové prejavy.

Uvedená skutočnosť je plne prítomná kontinuálne v ŠVP pre predmet slovenský jazyk a literatúra ISCED 2 a ISCED 3A. Rovnako tak sa formuluje aj jeden z cieľov jazykového vzdelávania:

- „K cieľom jazykového vyučovania patrí aj to, aby si žiaci uvedomovali jazykovú a kultúrnu pestrosť v rámci Európy a sveta, ale aj v rámci jednotlivých sociálnych prostredí. Cez pochopenie významu jazyka pre národnú kultúru by mali dospieť k chápaniu odlišností, tolerancii a orientácii v multikultúrnom prostredí.“³⁴

Podporu implementácie problematiky ľudských práv nájdeme aj v ŠVP ISCED 3A, ktorý stanovuje zoznam autorov a literárnych diel, ktoré majú byť predmetom podrobnej analýzy a interpretácie. Aj tento zoznam, rovnako ako zoznam autorov spred roku 2008, zahŕňa diela, v rámci ktorých je možné diskutovať o problematike ľudských práv. Zároveň je v rámci literárnej zložky plne podporená táto téma tým, že jednotlivé kľúčové kompetencie absolventa sú priamo spájané s procesom nadobúdania literárnych kompetencií. Ako príklad môžeme uviesť kompetencie:

- „Tvorba prosociálneho hodnotového systému.
- Kritické myslenie.
- Vytváranie pozitívneho vzťahu k vlastnému národu.
- Akceptovanie odlišnosti iných.“³⁵

Tieto kompetencie sú priamo spojené s obsahom zameraným na prácu s textom, ktorý ŠVP stanovuje v intenciách:

---

³² Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2, s. 11.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_literatura_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

³³ TAMŽE, s. 9.

³⁴ Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 3A, s. 15.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_literatura_isced3.pdf [cit. 2015-05-15].

³⁵ TAMŽE, s. 36.

- „Čítanie a interpretácia sylabických epických básní. Analýza vybraných epických básní z hľadiska vonkajšej kompozície.
- Štylisticko-lexikálna analýza textu a významová interpretácia vybraných epických sylabických básní. Verbalizácia vlastného čitateľského zážitku a hodnotenie básne, obhajoba svojho stanoviska, resp. jeho analýza a kritika v triede.“³⁶

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že problematika ľudských práv je plne zastúpená aj v ŠVP pre predmet slovenský jazyk a literatúra ISCED 2 a ISCED 3A. Kurikulárna reforma z roku 2008 akceptovala koncepciu, ktorú stanovila už predchádzajúca dokumentácia a pokračovala v jej intenciách. Vyučovaci predmet slovenský jazyk a literatúra je tematicky širokospektrálnym predmetom vďaka možnostiam, ktoré mu určuje textová báza, s ktorou na hodinách môžu žiaci pracovať.

Maďarský jazyk a literatúra a slovenský jazyk a slovenská literatúra

V predmete **maďarský jazyk a literatúra** v školách s vyučovacím jazykom maďarským sa vzdelávanie v základných školách a gymnáziách od roku 2008 realizuje v súlade so Štátnym vzdelávacím programom – maďarský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 1 až ISCED 3A.

ŠVP pre predmet maďarský jazyk a literatúra formuluje ciele v súlade s cieľovými zámerni stanovenými vzdelávacou oblasťou, ktoré svojou šírkou umožňujú pracovať s rôznorodými témami. Problematika ľudských práv je úzko spätá s problematikou jazyka, ktorý je jedným zo znakov identity národa a determinantom národnej kultúry. Aj vďaka literárnej zložke dáva uvedený predmet široké spektrum možnosti ako pracovať s touto problematikou, čo deklaruje napríklad aj v cieľoch vzdelávania, ktoré sú rozvíjané na 2. stupni ZŠ a kontinuálne sa rozvíjajú aj v gymnaziálnom štúdiu.

„Cieľom vzdelávania je rozvíjať kľúčové kompetencie tak, aby žiaci:

- nadobudli a rozvíjali pozitívny vzťah k materinskému jazyku a pochopili jeho potenciálne zdroje pre svoje osobné a kultúrne bohatstvo;
- vnímali a postupne osvojovali si jazyk ako bohatý mnohotvárnny prostriedok k získavaniu a odovzdávaniu informácií, k vyjadrovaniu vlastných postojov a názorov;
- zvládli základné pravidlá medziľudskej komunikácie daného kultúrneho prostredia a nadobudli pozitívny vzťah k jazyku v rámci interkultúrnej komunikácie;
- nadobudli sebavedomie pri vystupovaní na verejnosti a kultivovaný prejav ako prostriedok presadenia samého seba;
- nadobudli etické cítenie založené na empatii a asertivite, naučili sa prosociálne správať, aby si dokázali uvedomiť podstatu a význam ľudských hodnôt;
- nadobudli vzťah a dokázali individuálne prežiť slovesné umelecké dielo, mali vlastné čitateľské zážitky, rozvíjali svoj pozitívny vzťah k literatúre a k ďalším druhom umenia vychádzajúcich z umeleckých textov a rozvíjali svoje emocionálne a estetické cítenie a vnímanie.“³⁷

³⁶ TAMŽE, s. 36.

³⁷ Štátny vzdelávací program – maďarský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2, s. 3.

Vzdelávaci obsah učebného predmetu maďarský jazyk a literatúra tvoria tri oblasti: *komunikácia a sloh, jazyková komunikácia a literatúra*. Téma ľudských práv je plne podporovaná aj v tomto pedagogickom dokumente. Podstatou ŠVP pre vyučovací predmet maďarský jazyk a literatúra je analýza a interpretácia textov a tvorba vlastných prejavov. Uvedená skutočnosť dáva žiakom možnosť na sebauvedomenie, nadobudnúť primeranú sebadôveru, vyjadriť svoje pocity a postoje, hodnotiť svoje správanie. Problematiku ľudských práv nachádzame aj v ŠVP ISCED 3A, ktorý obsahuje zoznam autorov a literárnych diel, ktoré majú žiaci na vyučovacích hodinách podrobne analyzovať a interpretovať. Učiteľ má možnosť diskutovať so žiakmi o problematike ľudských práv.

Slovenský jazyk a slovenská literatúra

V predmete **slovenský jazyk a slovenská literatúra** v školách s vyučovacím jazykom maďarským sa vzdelávanie v základných školách a gymnáziách od roku 2008 realizuje v súlade so Štátnym vzdelávacím programom – slovenský jazyk. Príloha ISCED 1až ISCED 3A.

ŠVP pre predmet slovenský jazyk, resp. slovenský jazyk a slovenská literatúra dáva možnosť na implementáciu témy ľudských práv v troch zložkách, a to komunikácia a sloh, jazyková komunikácia, literárna komunikácia. Táto skutočnosť je daná už v cieľových zámeroch samotnej vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia, ktorej zámery sú plne rešpektované v cieľoch daného predmetu, ktoré sa následne transformujú do jednotlivých kompetencií. Ako príklad uvádzame kompetencie, ktoré sú rozvíjané na 2. stupni ZŠ a kontinuálne sa rozvíjajú aj v gymnaziálnom štúdiu.

„Všeobecné kompetencie:

- sociolingvistická kompetencia – schopnosť rečového stvárňovania prejavu s prihliadaním na miesto a vzťah účastníkov komunikácie, na ich rečové zámery a roly, schopnosť sa im prispôbiť;
- strategická kompetencia – schopnosť prekonať ťažkosti pri pochopení a vyjadrovaní, schopnosť pochopiť základnú myšlienku, resp. výraz nahradiť opisom, synonymami a pod.;
- sociokultúrna kompetencia – poznať vybrané a použité jazykové prostriedky v danom prostredí, spoločenské zvyky a očakávania, ovládať rečovú etiketu, ako aj mimojazykové prostriedky komunikácie (mimika, gestá, vzdialenosť medzi účastníkmi komunikácie, kontakt zrakom a pod.) a schopnosť využívať tieto poznatky;
- interkultúrna/multikultúrna kompetencia – schopnosť pochopiť správanie sa ľudí rozličného kultúrneho pôvodu, schopnosť realizovať vlastné presvedčenie, vieru, hodnoty a kultúrne zvyky; schopnosť pochopiť iných ľudí, nadviazať s nimi vzťahy.

Sociálna kompetencia:

- schopnosť nadviazať sociálne kontakty a upravovať si vzťahy k iným;
- zodpovednosť, sebaúcta, sebadôvera, vytrvalosť, sústredenosť, pevná vôľa, schopnosť

sústrediť sa, schopnosť koordinácie vlastnej samostatnej činnosti, činností vo dvojiciach, skupinách a vo väčších kolektívoch;

- schopnosť riešiť intrapersonálne a interpersonálne problémy, schopnosť prežívania, rozvíjania seba samého, vyrovnáť sa s vlastnými nedostatkami, schopnosť asertívneho správania, schopnosť pracovať v kolektíve a v skupine;
- schopnosť osvojiť si a preberať postoje, schopnosť rozoznať sociálne hodnoty, argumentovať pre všeľudské hodnoty a etické normy (napríklad láska, pravda, humanita, krása, dobro, mier, tolerancia, láska k vlasti);
- schopnosť získať kultúrne a multikultúrne vzdelanie, postoje, vzťahy a správanie, schopnosť vážiť si prejav kultúry a spoločenských mravov, ako aj schopnosť vážiť si literatúru, umenie, hudbu a ďalšie formy tvorivých prejavov slovenského národa.³⁸

Obsah učebného predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra tvoria tri zložky: *komunikácia a sloh, jazyková komunikácia a literárna komunikácia*. Zložka komunikácia a sloh je dominantnou zložkou učebného predmetu a s jazykovou zložkou vytvárajú integrovaný blok komunikácie, ktorého hlavnými piliermi sú komunikačné témy, rečové zámery a pojmové okruhy.

Problematika ľudských práv bola rovnako prítomná aj v pedagogickej dokumentácii po roku 2008, a to nielen v rámci cieľov, ale najmä v procesualnej fáze. V rámci zložky literárna komunikácia sa analýza textu postupne rozširuje o charakteristiku postáv, prostredia, kompozíciu a jazykové osobitosti umeleckého textu, neskôr aj o interpretáciu jazykových prejavov. Práve táto skutočnosť poskytuje žiakom priestor na sebauvedomenie, rozvíjanie seba samého, nadobudnutie schopnosti vyjadrovať svoje pocity a postoje a hodnotiť svoje správanie.

Možnosti implementácie problematiky ľudských práv nájdeme aj v ŠVP ISCED 3A v literárnej zložke, ktorá uvádza zoznam autorov a literárnych diel určených na analýzu a interpretáciu. Ide o diela, z ktorých sa vynára problematika ľudských práv, o ktorých môžu žiaci diskutovať.

Ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra

Vzdelávanie vo vyučovacích predmetoch ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra sa od roku 2008 realizovalo podľa Štátnych vzdelávacích programov ISCED 1 – ISCED 3A pre školy s vyučovacím jazykom a s vyučovaním uvedeného jazyka. Opätovne ide o predmety, ktoré tvoria dve zložky, a to jazyková a literárna. V rámci oboch zložiek môžeme konštatovať, že problematika ľudských práv je plne zastúpená a podporovaná hlavne na úrovni cieľov.

ŠVP bol vypracovaný v súlade s cieľmi stanovenými v rámci oblasti Jazyk a literatúra. Problematika ľudských práv je prítomná hlavne vo výchovných cieľoch, ktoré majú:

- „formovať morálno-etické návyky správania, estetické cítenie - viesť žiakov k úcte k členom rodiny, spolužiakom, priateľom, - formovať vzťah k ukrajinskému jazyku a k

---

³⁸ Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a slovenská literatúra. Príloha ISCED 2, s. 3 – 4. http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_slovenska_literatura_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

jazyku iných národnostných menšín, - viesť žiakov k poznaniu kultúrnych hodnôt a tradícií.³⁹

V jazykovej zložke predmetu ukrajinský jazyk a literatúra na 2. stupni ZŠ môžeme aj v cieľoch jazykovej zložky nájsť ciele, ktoré umožňujú na hodinách podporovať problematiku ľudských práv a plne sa jej venovať, napr.:

- „Uvedomovanie si množstva jazykov, fungujúcich v Európe, pochopiť komunikatívny a dorozumievací cieľ ukrajinského jazyka, ktorý sa používa na rôznych územiach republiky, ale aj v rôznych sociálnych skupinách.

Pochopením národnej kultúry Ukrajincov dospieť postupne k chápaniu podobných a odlišných skutočností a naučiť sa tolerovať iných a orientovať sa v mnohojazykovom prostredí. V súčasnosti sa komunikačná schopnosť rozvíja vo všetkých vyučovacích predmetoch, pričom zohľadňuje všetky špecifické potreby.⁴⁰

V ŠVP pre uvedené predmety je problematika ľudských práv plne implementovaná v procese vzdelávania, a to hlavne v rámci produkčných kompetencií. Vyučovacie predmety **ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra** vytvárajú priestor na podporu problematiky ľudských práv pomocou jazykovej kompetencie písanie. V rámci tejto kompetencie má učiteľ možnosť zadávať žiakom témy z oblasti ľudských práv, pričom sa môže konkrétne zamerať na problémy, ktoré sa týkajú žiakov v rámci tejto oblasti.

Druhou možnosťou, ktorú ŠVP umožňuje je práca s umeleckým textom na hodinách literatúry. Tu žiaci môžu deklarováť svoj názor na prečítaný text. Umelecká literatúra aj v rámci týchto vyučovacích predmetov dáva široké možnosti na implementáciu problematiky ľudských práv vo vyučovacom procese.

Ako vidíme v rámci vyučovania predmetov ukrajinský jazyk a literatúra a rusínsky jazyk a literatúra je široká škála možností zavádzania problematiky ľudských práv. Keďže v rámci oboch vyučovacích predmetov sú podporované recepčné a produkčné kompetencie a už ciele oblasti smerujú k podpore inakosti, resp. rešpektovaniu kultúrnej rôznorodosti vytvára sa priestor aj na hodinách na riešenie daného problému. Okrem toho môžeme konštatovať, že samotná literatúra, ktorá je súčasťou každého predmetu v sebe prináša množstvo možností a spracovania danej témy a je skoro nemožné sa jej na hodinách literatúry aspoň čiastočne nevenovať.

Rómsky jazyk a literatúra

Vzdelávanie vo vyučovacom predmete rómsky jazyk a literatúra sa od roku 2008 realizuje na základných školách a gymnáziách v súlade so Štátnym vzdelávacím programom – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 1 až ISCED 3.

---

³⁹ Štátny vzdelávací program. Ukrajinský jazyk a literatúra. Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia. Príloha ISCED1, s. 3.
http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/vzdelavacie_oblasti/ukrajinsky_jazyk_a_literatura_isced%201.pdf [cit. 2015-05-15].

⁴⁰ Štátny vzdelávací program. Ukrajinský jazyk a literatúra. Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia. Príloha ISCED2, s. 3.
http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/ukrajinsky%20jazyk_a_literatura_isced%202.pdf [cit. 2015-05-15].

ŠVP pre rómsky jazyk a literatúru ideovo vychádza z medzinárodných dokumentov, ako Európsky referenčný rámec pre jazyky, Rámcový vzdelávací program rómskeho jazyka, ktorý bol vypracovaný v spolupráci s Európskym fórom Rómov a kočovníkov, ktoré vo svojej podstate zohľadňujú problematiku ľudských práv.

Na rozdiel od predchádzajúcich predmetov sú v predmete rómsky jazyk a literatúra formulované ciele pre jazykovú a literárnu zložku súčasne. Okrem cieľov zameraných na nadobúdanie predmetových kompetencií sú definované aj všeobecné ciele, ktoré rozširujú predmet o interkultúrne porozumenie, akceptáciu rôznorodosti cez poznanie kultúry a histórie Rómov, čo umožňuje v plnej miere implementovať v rámci vzdelávania problematiku ľudských práv.

Ciele, ktoré pomáhajú podporiť a rozvinúť tému ľudských práv môžeme identifikovať naprieč všetkými stupňami vzdelávania. Vyučovanie rómskeho jazyka a literatúry na

1. stupni ZŠ sleduje tieto základné výchovno-vzdelávacie ciele:

- „vzbudiť záujem o rómsky jazyk, literatúru a kultúru;
- byť prínosom k celkovému vývinu osobnosti žiaka (rozumový, sociálny a emocionálny vývin);
- viesť žiaka k poznávaniu jeho i cudzej kultúry a k jej akceptovaniu.“⁴¹

2. stupni ZŠ sleduje tieto základné výchovno-vzdelávacie ciele:

- prekonávať komunikačné a etnické bariéry medzi majoritou a rómskou minoritou, a tak prispievať k zvýšeniu mobility žiaka v jeho osobnom živote, v ďalšom štúdiu a napokon aj na trhu práce;
- poznávať prostredníctvom rómskeho jazyka a literatúry odlišnosti v spôsobe života ľudí iných krajín a poznávať ich odlišné kultúrne tradície;
- prehĺbovať vedomostí a vzájomného medzinárodného porozumenia a tolerancie a vytvárať podmienky pre spoluprácu škôl na medzinárodných projektoch;
- podporovať otvorenejší prístup k potrebe a nutnosti udržiavať a študovať aj tento jazyk s cieľom uchovania identity Rómov.“⁴²

gymnáziu sa:

- „Vyučovanie rómskeho jazyka a literatúry sa podieľa na formovaní vlastnosti, ktoré sú nevyhnutné na úspešné zaradenie, mladého človeka do spoločenského života: myšlienkovaj a rečovej tvorivosti, kritického myslenia, tolerancie k názorom iných ľudí, úcty k hodnotám, ktoré vytvorili iné národy a národnostné menšiny, vytrvalosti, presnosti a pracovitosti. Rozvíja tiež estetické cítenie žiakov a vzťah k vlastnej rómskej kultúre.“⁴³

ŠVP – rómsky jazyk a literatúra podporuje implementáciu rôznych tém vrátane tematiky ľudských práv. Vytvára priestor pre učiteľa a jeho kreativitu ako danú tému uchopí a sprostredkuje žiakom. Uvedený predmet je stále dvojzložkovým predmetom, ktorý tvorí jazyková a literárna zložka, aj keď časová dotácia a aj samotný obsahový rozsah literárnej zložky je menší ako napríklad v predmete slovenský jazyk a literatúra. Na druhej strane aj tu dostáva učiteľ možnosť pracovať s veku primeranou databázou textov, v rámci ktorých sa môžu žiaci oboznamovať s problematikou ľudských práv.

---

⁴¹ Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 1, s. 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_isced1.pdf [cit. 2015-05-15].

⁴² Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2, s. 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

⁴³ Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 3, s. 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_isced3.pdf [cit. 2015-05-15].

Problematika ľudských práv v inovovanom Štátnom vzdelávacom programe v oblasti vyučovacích jazykov

V rokoch 2012 – 2015 prebiehala inovácia ŠVP. Inovované ŠVP boli schválené ako:

- Štátny vzdelávací program pre materské školy;
- Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy;
- Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy;
- Štátny vzdelávací program pre gymnáziá.

Inovované ŠVP nadväzujú na myšlienku zavádzania ľudských práv stanovenú v predchádzajúcom ŠVP a pedagogickej dokumentácii pre vyučovacie jazyky spred roka 2008. Vyučovacie jazyky sú stále súčasťou vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia, v rámci ktorej je naprieč všetkými stupňami vzdelávania preferovaná myšlienka:

- „Dobré zvládnutie jazykového učiva a najmä komunikačných kompetencií vytvára predpoklad na rozvinutie schopnosti úspešne sa uplatniť na trhu práce a v súkromnom živote, podporuje otvorenejší prístup k ľuďom, umožňuje poznávať odlišnosti v spôsobe života ľudí iných krajín a ich odlišné kultúrne tradície. Poskytuje prehĺbenie vedomostí a vzájomného medzinárodného porozumenia a tolerancie a vytvára podmienky na spoluprácu škôl na medzinárodných projektoch.“⁴⁴

Rovnako tak platí, že jazyk sa „chápe ako potenciálny zdroj osobného a kultúrneho obohatenia človeka, ako nástroj myslenia a komunikácie a ako prostriedok vyjadrovania emócií. Vzdelávanie preto vedie k vnímaniu a postupnému osvojovaniu si jazyka ako bohatého mnohotvárneho prostriedku na získavanie a odovzdávanie informácií, k zvyšovaniu jazykovej kultúry ústnych i písomných jazykových prejavov žiakov a k rozvíjaniu čitateľských kompetencií zameraných na príjem textu (čítanie, deklamácia, počúvanie), jeho analýzu a hodnotenie.“⁴⁵

Ako vidíme problematika ľudských práv je plne reflektovaná aj v inovovanom ŠVP, ktorý rovnako ako predchádzajúci ŠVP dáva do popredia prácu s textom, ktorý dáva možnosť pracovať na hodinách s rôznymi témami vrátane problematiky ľudských práv.

Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii pre deti cudzincov od roku 2005 – 2015

Slovenská republika v rámci snahy o etablovanie cudzincov na svojom území a zabezpečení ich integrácie do spoločenského, kultúrneho, občianskeho života podporuje ich možnosti na vzdelávanie. Dobré zvládnutie štátneho jazyka má byť jedným z predpokladov ako stanovené ciele dosiahnuť.

Pedagogická dokumentácia pre deti cudzincov má charakter jazykového kurzu. Z tohto dôvodu jej inovácia nepodlieha časovému vymedzeniu ako v prípade pedagogickej

---

⁴⁴ Štátny vzdelávací program. Nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy, s. 6.
http://www.statpedu.sk/files/documents/inovovany_statny_vzdelavaci_program/zs/2_stupen/svp_nsv_6_2_2015.pdf [cit. 2015-05-15].

⁴⁵ TAMŽE, s. 6

dokumentácie pre jednotlivé vyučovacie predmety. Kurikulum pre deti cudzincov tvorí dokumentácia jazykových kurzov pre úroveň začiatočníkov a strednú úroveň. Z tohto dôvodu nebudeme túto kapitolu deliť na jednotlivé časové obdobia ako tomu bolo v predchádzajúcich kapitolách.

Pedagogická dokumentácia pre deti cudzincov od roku 2005 – 2015

V roku 2000 bol Štátnym pedagogickým ústavom vypracovaný projekt *Vzdelávanie detí migrujúcich rodičov – žiadateľov o postavenie utečenca a utečencov v Slovenskej republike*, v rámci ktorého bola vypracovaná pedagogická dokumentácia pod súhrnným názvom – *Učebný plán, učebná osnová a metodické pokyny základného jazykového kurzu (Jazyková príprava detí utečencov) Zákon NR SR č. 283/1995 Z. z. §18 odst. 3.*

Cieľom kurzu bola jazyková príprava detí migrantov tak, aby boli schopní sa jazykovo etablovať v SR. Keďže išlo priamo o kurz zameraný na zvládnutie jazykových kompetencií problematika ľudských práv je v ňom zohľadnená v menšej miere, a to hlavne implicitne v rámci okruhov tém, s ktorými sa žiaci na hodinách stretávajú, ako napríklad:

- Rodina;
- Obliekanie, šatstvo;
- Škola;
- Voľný čas a záľuby;
- Spoločenský život – stravovanie.⁴⁶

Uvedená skutočnosť súvisí hlavne s tým, že ide o jazykový kurz pre úplných začiatočníkov, v rámci ktorého majú deti nadobudnúť len základné jazykové kompetencie. Zároveň je tu prítomný predpoklad, že deti sa etablujú a začnú so školskou dochádzkou, v rámci ktorej absolvujú už jednotlivé vyučovacie predmety, kde sa s problematikou ľudských práv plne oboznámia. Dostatočné zvládnutie štátneho jazyka im tak umožní diskutovať na túto tému. Predpokladáme, že v tomto smere bude učiteľ dostatočne erudovaný, keďže ide o špecifickú skupinu žiakov, ktorá môže mať s porušovaním základných ľudských práv bytostnú skúsenosť.

V roku 2006 bola vypracovaná pedagogická dokumentácia *Kurikulum slovenských reálií pre deti cudzincov na stredných školách v Slovenskej republike (stredná úroveň)*. Aj v tomto prípade je prítomná problematika ľudských práv implicitne priamo v jednotlivých témach:

- To som ja – vlastná identita;
- Učenie, práca, voľný čas;
- Čas premien a kontinuita;
- Kultúra a spoločnosť;
- Jeden svet pre všetkých – globalizácia.⁴⁷

Kurikulum z roku 2006 však okrem tém priamo obsahuje aj časť Hodnoty a postoje, v ktorých je problematika ľudských práv už plne prítomná:

---

⁴⁶ Petrášová, M. a kol.: *Projekt. Vzdelávanie detí migrujúcich rodičov – žiadateľov o postavenie utečenca a utečencov v Slovenskej republike*. Štátny pedagogický ústav, 2000, s. 4 – 5.

⁴⁷ *Kurikulum slovenských reálií pre deti cudzincov na stredných školách v Slovenskej republike (stredná úroveň)*, Štátny pedagogický ústav, 2006, s. 15 – 16.

- Vyučovaním hovorových a písaných textov ako aj vizuálnych a hudobných prejavov si žiaci budú osvojovať aj hodnoty iných ľudí, skupín a národov a budú ich porovnávať s vlastnými postojmi a sústavou hodnôt, ktoré vyznávajú. Uvedené im má umožniť skúmať, kriticky hodnotiť, porovnávať, vysvetľovať a vybudovať vlastné postoje a sústavu hodnôt.
- Výber textov z oblasti slovenskej literatúry, dejepisu, zemepisu a umenia má žiakom umožniť úspešný osobný a profesionálny vývoj, sebaúctu, pestovanie tolerance voči iným bez ohľadu na ich národnú, náboženskú, rasovú a inú príslušnosť.⁴⁸

Explicitne definované ciele zamerané na problematiku ľudských práv súvisia s vyššou úrovňou jazykových kompetencií detí/žiacov. Na tejto úrovni už deti/žiaci dokážu formulovať krátky súvislý jazykový prejav, v ktorom jednoduchými vetami dokážu opísať témy stanovené v rámci uvedenej časti dokumentácie. Rovnako aj literárne či dejepisné texty musia byť svojou náročnosťou prispôbené jazykovej úrovni žiakov.

V roku 2014 bol vypracovaný *Jazykový kurz. Metodické odporúčania. Vyučovanie štátneho jazyka pre deti cudzincov v Slovenskej republike (Jazyková príprava detí utečencov) Zb. z. č. 498/1990 §19 odsek 2*. Aj v tejto dokumentácii je zachovaná filozofia vytvárania priestoru implementácie ľudských práv vo forme jednotlivých tematických okruhov:

- „Zoznámte sa, to je slovenčina/predstavenie sa. (abeceda, pozdravy, základy frazeológie – dobrý deň, dovidenia, ahoj, pán, pani, nech sa páči, dobrú noc, ako sa máš, ako sa voláš, hovoríte po ..., prepáč, volám sa ..., som z ..., bývam v ...).

Rodina (osobné údaje, členovia rodiny, vek, povolanie, záľuby, charakteristika osoby, spoločenský život).

Obliekanie, šatstvo (základné časti odevu, nákupy - veľkosť, farba, cena).

Škola (popis školy, triedy, vyučovacie predmety, rozvrh hodín, školský rok a prázdniny, záujmové činnosti a akcie, vzťahy medzi spolužiakmi, priateľstvo, školský život v rôznych krajinách).

Voľný čas a záľuby (režim dňa, týždenný program záľuby, spôsob trávenia voľného času, ciele využívanie voľného času).

Spoločenský život, stravovanie (správna životospráva, najbežnejšie jedlá, nápoje, potraviny).

Orientácia v meste (orientácia v meste, významné budovy a kultúrno-historické pamiatky, dopravné prostriedky, správanie sa na ulici).⁴⁹

Okrem tematických okruhov je učiteľovi v rámci časti Proces stanovené odporúčanie, ktoré umožňuje začleniť problematiku ľudských práv do jednotlivých tematických okruhov.

- „Prostredníctvom rečových prvkov žiaci nadobúdajú vzťah ku skutočnosti, učia sa v rozličných rečových činnostiach konať v súlade so spoločenskými požiadavkami (pozdravy, komunikatívne výrazy, zdvorilostné prejavy). V praktickom procese im

^{48 48} *Kurikulum slovenských reálií pre deti cudzincov na stredných školách v Slovenskej republike (stredná úroveň)*, Štátny pedagogický ústav, 2006, s. 17.

⁴⁹ Somorová, R., Bjelová, M., Čuntalová, M. *Jazykový kurz. Metodické odporúčania. Vyučovanie štátneho jazyka pre deti cudzincov v Slovenskej republike (Jazyková príprava detí utečencov) Zb. z. č. 498/1990 §19 odsek 2*. Štátny pedagogický ústav, 2014, s. 8.

komunikácia v slovenskom jazyku umožní nadväzovať priateľstvá, poznávať nové piesne, básne, rečovanky, rozprávky, kultúru slovenského národa.⁵⁰

Spoznávaním kultúrnej inakosti vedieme deti/žiacov k tolerancii iných národov alebo skupín. Ako vidíme, aj keď problematika ľudských práv nie je explicitne vyjadrená v jednotlivých kurikulumoch na úrovni tematických okruhov, je plne podporovaná. Možnosti implementácie tejto témy v rámci vyučovacích hodín však musí rešpektovať jazykovú úroveň detí/žiacov. Zároveň sám učiteľ stojí pred problémom v prípade vyučovania detí migrantov ako túto tému uchopiť vzhľadom na ich osobnú skúsenosť.

Zhrnutie zavádzania problematiky ľudských práv v pedagogickej dokumentácii od roku 2005 až do roku 2015

V rámci pedagogickej dokumentácie pre predmety slovenský jazyk a literatúra, maďarský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, ukrajinský jazyk a literatúra, rusínsky jazyk a literatúra, rómsky jazyk a literatúra a kurikula pre deti migrantov v časovom priereze od roku 2005 po rok 2015 môžeme konštatovať, že myšlienka ľudských práv je v nich neustále prítomná hlavne na úrovni cieľov, a to bez ohľadu na to, či ide o ciele vyučovacieho predmetu alebo vzdelávacej oblasti. V cieľoch je uvedená téma formulovaná väčšinou explicitne, pričom sa zohľadňuje určitá skupina ľudských práv, ktoré sa priamo viažu k jazykovej či kultúrnej identite a k akceptácii kultúrnej a jazykovej odlišnosti.

Na druhej strane vyučovacie jazyky problematiku ľudských práv reflektujú v oveľa väčšej šírke, a to v procesualnej rovine, ktorej základ tvorí práca s textom. Vďaka širokospektrálnosti tém, s ktorými možno na hodinách pracovať, pričom bude zohľadnená ich veku primeranosť a vedomostná úroveň, prispievajú vyučovacie jazyky do diskusie o ľudských právach neustále.

Téma ľudských práv je tak plne podporovaná a zastúpená v uvedených predmetoch. Je nutné však uviesť, že proces zavádzania tejto problematiky bol a stále je plnej v kompetencii učiteľa. Pedagogická dokumentácia spred roka 2008 a následne aj ŠVP len vytvárajú priestor na jej implementáciu priamo vo vyučovacom procese. Z toho vyplýva, že miera jej zastúpenia v rámci vyučovacích jazykov bude individuálna a plne závislá od konkrétneho učiteľa. Pedagogická dokumentácia umožňuje pracovať s touto témou nielen na úrovni recepcie, ale zadáva učiteľovi povinnosť nechať žiaka sa k tejto téme vyjadriť, či už vo forme vlastného textu alebo diskusie, ktorá má byť súčasťou hodín slovenského jazyka a literatúry.

Na záver môžeme konštatovať, že zastúpením literárnej zložky uvedených vyučovacích predmetov a s ňou súvisiacej širokej ponuky tém jednotlivých umeleckých textov, resp. diel, s ktorými sa žiak na hodine oboznamuje a s ktorými pracuje, je v istom smere nemožné sa tejto problematike vyhnúť.

---

⁵⁰ TAMŽE, s. 13.

2 Problematika ľudských práv v pedagogickej dokumentácii v oblasti cudzích jazykov v rokoch 2005 – 2015 v kontexte tvorby jazykovej politiky v Európe

Mgr. Darina De Jaegher

Na základe Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva a Zmluvy o Európskej únii je zakázaná akákoľvek forma diskriminácie založenej na štátnej príslušnosti. 27 krajín Európskej únie s 23 oficiálnymi jazykmi bezpochyby vytvára multikultúrnu Európu, a preto je Únia založená na princípe rešpektovania kultúrnej, náboženskej a jazykovej rozmanitosti. Z tohto dôvodu sa v súčasnosti európska jazyková politika zameriava na rozvoj plurilingvizmu, interkultúrnych kompetencií, prehĺbuje vzájomné porozumenie a podporuje koherenciu a transparentnosť vo vyučovaní cudzích jazykov. Európska komisia v strategických dokumentoch (*Akčný plán pre viacjazyčnosť na roky 2004 – 2006*, *Nová rámcová stratégia pre viacjazyčnosť 2007 – 2013*) poukazuje na dôležitosť „stimulovať európsku spoluprácu v zmysle podpory transparentnosti kvalifikácie a zabezpečení kvality jazykového vzdelávania a zaviesť systém hodnotenia jazykových zručností v súlade so *Spoločným európskym referenčným rámcom pre jazyky (ďalej SEER)*, ktorý vypracovala Rada Európy“ (Európska komisia, 2003). Proces učenia sa a vyučovania cudzích jazykov a zabezpečenie jeho kvality sa stal prioritným cieľom vedomostnej ekonomiky a spoločnej európskej edukačnej politiky.

Pojem kultúra

Pred uvedením tematiky interkultúrnej dimenzie do systému výchovy a vzdelávania v medzinárodnom a národnom kontexte, je potrebné spresniť chápanie pojmu kultúra z dôvodu pojmovej a obsahovej koherentnosti. Aby sme mohli efektívne používať pojem kultúra pre účely analýzy, zvolíme si ako východisko charakteristiku sformulovanú J. Demorgonom (DEMORGON, J., *Complexité des cultures et de l'interculturel. Préface de Rémi Hess.*, Anthropos, 2004, str. 4-8, autorský preklad): „Ponúkame dve detailné definície. Prvú nám ponúkol profesor Alexander Thomas (1993) z Univerzity Regensburg : „Kultúra je univerzálny orientačný systém pre človeka, typický pre každú spoločnosť, organizáciu alebo spoločenstvo ľudí. Tento systém tvoria špecifické symboly, ktoré sú predmetom tradície v rámci danej spoločnosti, atď. Tento kultúrny systém pôsobí a ovplyvňuje procesy poznávania (vnímanie, myslenie/uvažovanie, evalvácia/posudzovanie) a tiež vplýva na pôsobenie všetkých príslušníkov jednej kultúry a týmto definuje ich príslušnosť k danej skupine. Daná kultúra je chápaná ako orientačný systém, ktorého štruktúra je definovaná vedomostným poľom a špecifickými výkonmi jednotlivých individualít hlásiacich sa k danej skupine, čím prispievajú k tvorbe vlastných nástrojov kultúrneho rozlíšenia. Tieto nástroje im umožňujú ovládať ich okolie.“ Definícia, ktorú tiež považujeme za exhostívnu, je definícia kultúry Jeana-Paula Pirioua (1999) ako « ucelený systém civilizačných artefaktov (umenie, poznanie, zvyky, poverky, morálka, zákony, technické artefakty atď.), ktoré umožňujú skupine (spoločnosť, komunita, sociálna skupina atď.) myslieť, konať a vnímať vzájomné pôsobenie s ľuďmi, prírodou, absolútnom, systém hierarchizácie hodnôt, ktorý sa objavuje nielen vo formách kultúrneho vyjadrenia, ale aj v náboženstve, politických štruktúrach, rodinnej hierarchii, vzdelávaní a tiež materiálnom a technickom rozvoji“. Prvá definícia chápe kultúru

ako jediný systém v perspektíve koherentnej štruktúracie. Druhá definícia definuje najprv kultúru ako ucelený systém civilizačných artefaktov a až neskôr ju chápe ako systém, ktorý vplýva na civilizačný kontext, čím spresňuje, že systém sa prejavuje vo všetkých formách prejavu. Kultúra ovplyvňuje všetky sektory ľudského pôsobenia. Dané konštatovanie je pre nás kľúčové, pretože pojem interkultúrna dimenzia sa stáva základným východiskom konštruovania významov v edukačných politikách európskych inštitúcií a kurikulárnych snáh v tejto oblasti v SR.

Európska komisia chápe jazyk ako základný predpoklad pre tvorbu európskeho občianstva. Rôznymi aktivitami podporuje rozvoj plurilingvizmu a multikulturality s cieľom podpory európskeho občianstva a akceptácie inakosti. V oblasti výchovy a vzdelávania sformulovala požiadavku potreby výučby materinského jazyka a dvoch cudzích jazykov od útleho veku dieťaťa. Cudzí jazyk by mal v každom prípade ostať základným komunikačným prostriedkom občanov EÚ. Naopak materinský/druhý/vyučovací jazyk by mal spĺňať funkciu nástroja na rozvoj osobnosti, jeho kultúrnej identity a národnej celistvosti, v nemalej miere podporovať kritické myslenie jednotlivcov v symbióze so spoločenskými požiadavkami jednotlivých komunit/národov. Edukačné politiky zohľadňuje všetky funkcie jazyka, vytvára priestor pre reálne pochopenie jazyka a princípov komunikácie. Žiakom by malo byť umožnené pochopiť jazyk a komunikáciu vo svojej celistvosti a integrite. V nemalej miere by sa mali snahy uberať smerom ku konštruktivistickému prístupu k poznávaniu. Nemala by sa opomenúť, ale naopak by sa mala stať dominantnou interkulturalita, jej poznávanie a chápanie ako východisko pre európsku integráciu a rozvoj európskeho občianstva.

Odporúčania Rady Európskej únie pre podporu viacjazyčnosti v oblasti jazykového vzdelávania na roky 2007 – 2013 – medzinárodný kontext

Rozvoj interkultúrnej osobnosti učiaceho sa bol deklarovaný v *Novej rámcovej stratégii pre viacjazyčnosť na roky 2007/2023* (EK) ako možný explicitný edukačný cieľ, ktorý nastoľuje problematiku vzťahu medzi kultúrnym relativizmom a morálnou a etickou integralitou. Je potrebné poukázať na možnosti širšieho chápania interkultúrnej komunikačnej kompetencie, nielen ako súhrn určitých kultúrnych, sociálnych a komunikačných aspektov, ale ako základ jazykového konsenzu komunikačnej normy a tvorby kultúrneho znakového aparátu. Nemožno ju tiež chápať ako systém jazykových a kultúrno-sociálnych znakov identity určitej jazykovej komunity, ale ako základný koncept jazykového a komunikačného systému znakov danej komunity. V danom prípade nechápeme jazyk ako ten, ktorý určuje a inovuje kultúrnu identitu komunity, ale naopak symbolické chápanie konceptu bytia ovplyvňuje jazyk natolko, že sa stáva základným komunikačným prostriedkom v rámci komunity, ktorá ďalej vytvára pomocou jazyka znakový systém dorozumievania sa.

Základné princípy pri zmene kurikulárneho riadenia v oblasti cudzích jazykov v rokoch 2008-2015

- Rešpektovanie kultúrnej rozmanitosti jednotlivých národov a národností.
- Rešpektovanie jazykovej rozmanitosti a rozvoj európskeho občianstva.
- Rešpektovanie univerzálnosti základných hodnôt a kultúrnych prejavov.

Východiská

- Závery zo zasadnutia Európskej rady v Barcelone z 15. a 16. marca 2002, ktoré vyzvali na ďalšie kroky s cieľom zdokonaľiť ovládanie základných kompetencií, najmä všeobecnou výučbou dvoch cudzích jazykov od útleho veku.
- Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1983/2006/ES z 30. decembra 2006 o Európskom roku medzikultúrneho dialógu (2008).
- Závery Rady z 19. mája 2006 o Európskom indikátore jazykovej kompetencie, ktoré opätovne potvrdili, že znalosť cudzích jazykov, ktorá napomáha vzájomnému porozumeniu medzi národmi, je predpokladom mobilnej pracovnej sily a prispieva ku konkurencieschopnosti hospodárstva Európskej únie.
- Závery Rady z 22. mája 2008 o pracovnom pláne pre kultúru na roky 2008 – 2010, ktoré zdôrazňujú kultúrny rozmer viacjazyčnosti a najmä jej úlohu pri sprístupňovaní kultúry a jej príspevok k tvorivosti.
- Závery Rady z 22. mája 2008 o medzikultúrnych kompetenciách, ktoré uznávajú význam štúdia jazykov a prekladu pri nadobúdaní medzikultúrnych kompetencií.
- Závery Rady z 22. mája 2008 o mnohojazyčnosti, ktoré vyzývajú predovšetkým Komisiu, aby do konca roka 2008 pripravila návrhy komplexného politického rámca v oblasti mnohojazyčnosti.

Navrhované smerovanie

„Natrvalo zaviesť jazykovú rozmanitosť do života Európanov – občanov, národov a inštitúcií...“

Očakávané účinky

- Posilnenie znalosti jedného jazyka a celej kultúry ako faktora významného rozvoja.
- Posilnenie kvality vzťahov medzi Európanmi, jednotlivcami a národmi.
- Posilnenie vzťahov medzi Európou a ostatným svetom.
- Posilnenie racionalizácie riadenia jazykovej rozmanitosti v EÚ.

Dôsledky

- Zabezpečiť fungovanie jazykovej a kultúrnej rozmanitosti na úrovni škôl a na úrovni samotných občanov EÚ.
- Zabezpečiť využívanie dostupných, moderných informačno-komunikačných technológií pri zavádzaní opatrenia.

Národná stratégia pre implementáciu opatrení EK v oblasti viacjazyčnosti v Slovenskej republike –národný kontext

Profil vykonávacích politických nástrojov jazykovej politiky pre Slovenskú republiku vypracovaný expertnou skupinou Rady Európy pod vedením prof. D. Costa a doc. PhDr. A. Butašovej, CSc. poukazuje na problematiku implementácie interkultúrnej dimenzie pri riešení zložitých otázok multilingválneho vzdelávania v Slovenskej republike:

Žiaci sa učia jazyky v jazykovom kontinuu, ktoré ich obklopuje a ktoré pozostáva z národného jazyka (ako materinského, druhého alebo cudzieho jazyka), z cudzích jazykov a v prípade národnostných menšín z menšinových jazykov (ako materinských).

V rodine a bezprostrednom okolí žiakov sa môžu vyskytovať všetky tieto alebo aj ďalšie jazyky. Žiak má teda mnohorakú a bohatú „transversálnu“ skúsenosť s jazykmi, ale len málo európskych systémov vzdelávania dokáže túto veľkú výhodu využiť. Prístupovať ku každému jazyku oddelene a zvlášť má množstvo nevýhod, môže viesť od obmedzeného povedomia o povahe reči až po zmätok. Keď sa rozličné vyučované jazyky učia ako keby išlo zakaždým o úplne iný predmet, nie je možné vyhnúť sa množstvu prebytočnosti, či naopak nedostatočnému prepojeniu medzi jazykmi, najmä v oblasti praktickej výučby a terminológie.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že bolo nevyhnutné:

- zaujať globálne stanovisko k jazykom, ktoré existujú vedľa seba a pozitívne hodnotiť ich rozmanitosť a vzájomnú prepojenosť tak vo vzdelávacom systéme, ako aj v oblasti individuálnej identity a individuálneho používania;
- zdôrazňovať úlohu uvedomovania si plurality jazykov pri vytváraní demokratického občianskeho postoja a zvyšovaní sociálnej súdržnosti.

Pri stave difúznej viacjazyčnosti, ktorá na Slovensku je, existujú tu aj jednojazyčné ostrovčeky, a tak predsa len pripomíname, že zachovanie menšinového jazyka je východiskovým bodom „doplňkovej“ viacjazyčnosti podľa staršej definície: t. j. viacjazyčnosti, pri ktorej sa všetky osvojené jazyky pripájajú k materinskému jazyku dieťaťa, ktorý škola potvrdila ako zdroj identity a ktorý si dieťa dobre osvojilo v čase, keď sa naučilo čítať a písať. Len za takýchto podmienok sa dá dospieť k ničím nezaťaženej inkluzívnej viacjazyčnosti.

Slovenský jazykový kontext podporuje vo svojej rozmanitosti a komplexnosti podporovať reálnu kultúrnu a spoločenskú integráciu menšín prostredníctvom viacjazyčnosti, v ktorej má slovenčina naďalej postavenie štátneho jazyka.

Od komunikácie k interkultúrnej interakcii

V momente, keď pripustíme, že interkultúrny aspekt jazyka je jeho funkciou, začíname chápať jazyk ako druhotný jav kultúrnych komunikačných prejavov spoločnosti. V takomto ponímaní jazyka znak stráca charakter základného kameňa významu, naopak komprimovaný obraz zložitej abstraktnej reality vnímania reprezentovaný symbolom a charakterizovaný hodnotovým systémom sociálnej a kultúrnej komunity sa stáva prvotným podnetom k vytváraniu komunikačných stratégií pomocou jazyka. Z uvedeného vyplýva, že obraz je základným východiskom pre dorozumievanie sa, pre tvorbu hodnotového systému spoločnosti, jeho historických charakteristík a sociálnej emancipácie. Preto môžeme konštatovať, že pre úspešnú komunikáciu je nevyhnutné uvedomovať si a využívať interkulturalitu vo vyjadrovaní sa a to najmä z toho dôvodu, že ide o skrátenú formu komunikácie. Preto je nevyhnutné vyhnúť sa vytváraniu klišé, čo môže viesť k diskriminácii.

V tejto súvislosti by sme mohli povedať, že jazyk má dnes štyri základné funkcie, a to:

- poznávaciu;
- komunikačnú;
- existenčnú;
- informačnú.

S týmto delením však nepočíta náš edukačný systém, ktorý vymedzuje len funkciu poznávaciu a komunikačnú. Taktiež neprijíma akékoľvek defektné formy jazykových štruktúr, resp. odmieta iné ako klasické funkcie jazyka a komunikácie.

Stereotypy

Stereotypy sú špecifickou formou verbalizácie postojov charakterizovaných členmi určitej sociálnej skupiny ohľadom špecifických črt, ktoré sú prijaté ako platné a rozlišujúce niekoho iného (cudzinca) v jeho rozličnosti (Tajfel 1981 : 115). Stereotyp jednoznačne poukazuje na inedititu a koherenciu v rámci danej sociálnej skupiny. Zavádza postupy čítania s cieľom porovnania a rozlíšenia sa od črt inej sociálnej skupiny. Nie je dôležité rozhodnúť či je stereotyp pravdivý, ale vedieť ho rozoznať ako taký, ako aj jeho validitu pre určitú sociálnu skupinu, najmä spôsob akým koreluje vzťahy medzi rôznymi sociálnymi skupinami. Stereotypy identifikujú mimo kontextu nemenné obrazy, ktoré schématické a významovo skrátené neobjektívnym zovšeobecnením, ktoré sa dedia v rámci určitej sociálnej skupiny a preberajú sa ako nespochybniteľný fakt. Stupeň prijatia stereotypu a jeho validita môžu byť ovplyvnené napr. jazykovými návykmi, skúsenosťami, stratégiami ako aj študijnými návykmi.

V didaktike jazykov, cieľ učenia sa je špecifický: nielen vedomosť ale aj jej kontextualizácia a diverzifikácia využitia v praxi, napríklad v aktívnej interakcii. Táto špecifická poukazuje na dôležitosť vplyvu faktorov sociálnych, ekonomických, ideologických alebo afektívnych medzi inými a heterogenita pojmu stereotyp ju predurčuje ako šikovne manipulovateľný prvok, najmä preto, že je možné určiť rôzne aspekty a referencie (psychologické, afektívne, sociálne, poznávacie, a pod.), ktoré sú mobilizované v procese učenia sa všeobecne, resp. v procese učenia sa jazykom. Čo sa týka lingvistiky učenie sa reprezentácii tvoria časť štruktúry v procese učenia sa jazyka. Predstavy o materinskom jazyku, o vyučovacom jazyku, resp. cudzom jazyku a o ich rozdielnostiach sú ovplyvňované niektorými stratégiami učenia sa, ktoré žiaci mobilizujú, pretože si vytvárajú predstavu o interlingvistickom odstupe, ktorý oddeluje jazykový systém ich materinského jazyka od jazykového systému jazyka, ktorý sa práve učia. Preto je potrebné identifikovať postoj/e, ktoré jednoznačne poukazujú na jednoznačný názor jednotlivca, resp. sociálnej skupiny v určitom momente, na jeho snahu pochopiť interaktívnu dynamiku procesu učenia sa v oblasti jazykov. Reprezentácia/predstava ako aproximácia slúži na rozdelenie reálna pre určitú sociálnu skupinu na základe najreprezentatívnejšej predstavy, ktorá vylúči určité nepotrebné časti ale naopak pretlačí do popredia tie, ktoré vyhovujú určitým operáciám (diskurzívnym, alebo iným) a ktoré majú význam resp. najlepšie zastupujú celok.

Ponúknuté perspektívy, ktoré je potrebné brať do úvahy v procese učenia sa jazykov, ako aj interpersonálne vzťahy môžeme zhrnúť do troch možných orientácií (James & Garrett 1991; de Pietro 1995) :

- Sociolingvistická orientácia, ktorá podporuje ideu jazykovej diverzity;
- psycholingvistická orientácia, ktorá má za cieľ decentralizovať vzdelávanie a umožniť žiakovi odosobniť sa od svojho jazyka a svojej kultúry;
- lingvistická et kognitívna orientácia, ktorá ponúka lepšie porozumenie mechanizmov vyučovacieho jazyka a iných vyučovaných jazykov.

Rôzne orientácie pri učení sa jazykov a kultúr ponúkajú reflexiu o jazykoch, o kultúrach a o spôsoboch a prístupoch o ich učení sa pomocou rôznych úloh, ktorých základom sú aktivity rozpoznávania a manipulácie rečových aktov. Táto práca objavovania a konštruovania významu v známych aj neznámych jazykoch stimuluje formulovanie možných hypotéz o fungovaní jazyka a reči a ich využívanie v diverzifikovaných kontextoch. Jedna časť práce spočíva v sprístupnení žiakom rôznych informácií, ktoré im umožnia dôslednú a efektívnu komparáciu o fungovaní rôznych jazykov a kultúr, ponúknuť im rôzne cvičenia favorizujúce metakognitívne funkcie v procese učenia sa. Riešenie tohto typu cvičení umožní reaktiváciu už známych poznatkov (poznatky a predstavy o svete alebo poznatky získané v škole), aby žiaci mohli ďalej analyzovať a interpretovať nové jazykové kontexty.

Metakognitívne poznatky sú zoradované v procese pomenovania, pričom sa spoliehajú na premyslené riadenie vytvárania určitých predstáv v rôznych jazykoch alebo jazykových korpusoch s cieľom zabezpečiť u žiakov nadobúdanie kompetencií, ktoré nespádajú do určitého jazyka a zjednodušiť im prechod z jedného typu učenia sa do iného v súvislosti s prechodom z jedného jazyka do iného.

Môžeme teda konštatovať, že kvalitné vzdelávanie, je také vzdelávanie, ktoré umožní každému využívať celý rad práv, slobôd a zodpovednosti pre rozvoj seba samého a iných. Kvalita práv človeka nemôže byť celkom relatívna ani sa redukovať na zoznam použiteľných noriem, naopak poukazuje na univerzálnu etickú hodnotu, ktorú je možné prispôbovať kultúrnej diverzite. Kvalita môže byť definovaná rôznym spôsobom na základe bohatej diverzity filozofických konceptov, ale je potrebné vyvarovať sa minimálne dvoch nebezpečenstiev:

- preferovania relativizmu na úkor univerzálnych hodnôt;
- technickej ilúzií: kontroly kvality, ktoré valorizujú kritéria výkonu na úkor základných hodnôt, ktoré môžu byť na jednej strane univerzálne, na strane druhej prislúchať každej kultúre jednotlivo.

Prístup, ktorý berie do úvahy základné ľudské práva človeka orientuje politiky vzdelávania k uplatňovaniu základných hodnôt, ktoré sú garantované medzinárodným právom.

Kvalita vytvára kapacitu vybrať si a byť vybraný, je najmä učením sa reciprocite, ktorú chápeme ako vzájomné splnomocňovanie sa (empowerment). Základným cieľom je vzdelávanie pre všetkých: rovnaké právo vzdelávať sa pre osobný rozvoj a začlenenie sa do spoločnosti. Ide o tzv. obojstranné/recipročné vzdelávanie. Kvalita vzdelávania sa teda v praxi prejavuje ako dialektický pár, ktorý je všadeprítomný v podstate práva na vzdelanie a môžeme ho zhrnúť nasledovne: autonomizácia a socializácia, teda sloboda vybrať si a byť vybraný. Ide teda o podporu slobôd: kapacitu vybrať si a podporu zodpovednosti: kapacita inklúzie/začlenenia sa, teda kapacitu byť vybraný.

Kvalita je prispôbovanie sa rôznorodosti prostredia (ekologického, kultúrneho, ekonomického, sociálneho a politického) v čase a priestore učením sa interakciám/výmenám. Rozvoj osobnostných a inštitucionálnych kapacít zahŕňa koherenciu v transmisii hodnôt v rámci určitých časových úsekoch (udržateľný rozvoj) a v rámci určitého teritória. Toto sa prejavuje celkovým porozumením vzájomnej závislosti medzi organizačnými zložkami. Tieto zložky môžeme začleniť cez úrovne mikro (trieda), mezo (ŠVP) a makro (štátna politika).

Kvalita sa definuje skúsenosťou hodnoty všeobecného dobra nad osobný prínos, alebo prínos určitej komunity, nad inštitucionálne rozdiely. Základné práva človeka sú tranzverzálne, netýkajú sa len školských zariadení, profesionálnych zariadení, ale zahŕňajú všetkých aktérov z pohľadu súkromného, verejného ako aj občianskeho. Títo definujú všeobecne prospešný cieľ spoločnosti, ktorý ochraňujú, a na realizácii ktorého sa všetci aktéri zúčastňujú. Všeobecne prospešný cieľ je taký cieľ, ktorý sa realizuje na základe participácie každého. Preto Rada Európy uznáva ako svoje základné poslanie prehlbovanie všetkých demokratických politík so zameraním na ľudské práva, nielen ako súbor základných ústavných princípov, ale aj súbor noriem na ich kontrolu napríklad Európsky dohovor o ľudských právach a Sociálna charta a preto sa jej odporúčania stali základom reformných krokov v oblasti cudzích jazykov v roku 2008. Môžeme konštatovať, že na úrovni vzdelávacieho štandardu pre predmet cudzí jazyk, boli všetky tieto perspektívy zohľadnené. Ostáva dúfať, že postupom času sa stanú aj integrálnou súčasťou školských vzdelávacích programov a každodennej praxe.

Kultúrna kvalita: identita a možnosť vzdelávať sa

V rámci súboru práv človeka, právo na vzdelávanie patrí pod skupinu kultúrnych práv, ktorých všeobecným spoločným cieľom je zabezpečiť rozvoj, takých kapacít, ktoré umožnia jedincovi vybrať si a vyjadriť svoju identitu. Aby sa tento cieľ mohol realizovať je potrebné nadobudnúť skúsenosti v oblasti kultúrnych referencií, a tiež získať toľko zdrojov, koľko je potrebných k procesu identifikácie v procese celoživotného vzdelávania. Okrem práva na vzdelanie kultúrne práva ešte zabezpečujú:

- právo na výber kultúrnych referencií, na určenie priorít a ich zmenu;
- právo na slobodu vykonávať kultúrne aktivity, vrátane aktivít jazykových pri rešpektovaní práv iných;
- právo prislúchať, resp. neprislúchať ku kultúrnej komunite;
- právo poznať dedičstvo;
- právo byť adekvátne informovaný;
- právo participovať na kultúrnom a politickom živote.

Kultúrna kvalita práva na vzdelávanie neznamená odklon od jeho univerzality (kultúrneho relativizmu), ale naopak ide o rozšírenie tejto univerzality, aby bol jedinec schopný pochopiť diverzitu kultúrnych prostredí, ich silné aj slabé stránky ako aj zdroje tejto kultúrnej diverzity.

Názorová sloboda, sloboda slova, sloboda myslenia, sloboda povedomia a náboženská sloboda – všetky vychádzajú z poznatkov o ich vzniku a posunoch v chápaní a ich názorových výmenách. Všetky teda vznikli na kultúrnom základe. Preto ich spoločná analýza, najmä analýzy obsahov, ktoré sú vlastníctvom jednotlivca ale s cieľom podeliť sa o toto vlastníctvo, poukazuje na vzájomnú závislosť medzi týmito slobodami a zároveň nemožnosť formálnej analýzy v striktno individuálnej rovine. Ide teda o práva, ktoré umožňujú každému človeku, ako jednotlivcovi alebo skupine, rozvíjať svoje kapacity identifikácie, komunikácie a tvorivosti. Z kultúrneho hľadiska môžeme kvalitné vzdelávanie charakterizovať ako formovanie ku kritickému rešpektu. Sloboda sa stáva kultúrnou vtedy keď je kultivovaná, t.j.

keď dokáže byť vyjadrená v správnej forme a význame. V tomto význame je nevhodné vyjadrovať ako keby sme vlastnili univerzálnu pravdu, exaktnú vedu, pravdivú politickú doktrínu. Takýto je základný princíp demokracie ako aj vedy: povinnosť byť konfrontovaný otvorenej kritike a zákaz tváriť, že to všetko už vieme.

Nástroje kvalitného vzdelávania

K možnosti zabezpečiť kvalitné vzdelávanie boli Radou Európy vytvorené mnohoraké a rôznorodé nástroje pre žiakov. Ďaleko najrozšírenejším nástrojom sa stalo v Európe Európske jazykové portfólio. Portfólio je štruktúrovaná zbierka dokumentov, doplnená súborom osobných prác žiaka, ktorú si počas svojho štúdia neustále rozširuje a aktualizuje. Jeho vlastníkom môže pomôcť dokumentovať svoje zručnosti a vedomosti z jedného, či viacerých jazykov i svoje jazykové kompetencie. Tak isto môže na základe portfólia prezentovať proces vlastného učenia sa jazykov i interkultúrne skúsenosti, ktoré počas neho získal. Veľký význam nadobúda portfólio práve v období zvýšenej mobility v rámci európskeho priestoru, pretože napomáha porovnávať jednotlivé úrovne dosiahnutých kompetencií a prispieva k vzájomnému uznávaniu záverečných skúšok a diplomov. Jedným z hlavných cieľov Európskeho jazykového portfólia je prehĺbiť vzájomné porozumenie obyvateľov Európy, rozvíjať ich kultúrnu a jazykovú diverzitu, podnietiť záujem o učenie sa jazykov a podporiť transparentnosť vo vyučovaní sa jazykov.

Portfólio má funkciu **informačnú**. Poskytuje informácie o majiteľovi portfólia, o tom, aké sú jeho skúsenosti s jazykmi a taktiež konkrétne ukazuje, aké sú jeho výkony v jednotlivých jazykoch. Informačná funkcia portfólia sa mení v závislosti od veku žiaka. Menší význam má pre tých, ktorí sa jazyk začínajú učiť, oveľa väčší však pre tých, ktorí sa blížia k záveru svojho vzdelávania. Pomocou portfólia sa proces učenia sa stáva transparentnejším. Pomáha učiacim sa rozvíjať najmä ich schopnosť premýšľať a hodnotiť svoje vlastné napredovanie v učení sa jazyka/jazykov, a tak im postupne umožňuje preberať čoraz viac zodpovednosti za vlastné učenie sa. Pozitívne podporuje vývoj samostatnosti žiaka. Portfólio umožňuje zakladanie a zhromažďovanie rôznorodých dokumentov (písomné práce, výsledky hodnotení, diplomy a certifikáty, audio a videonahrávky atď.). Portfólio je vnútorne rozčlenené na 3 časti:

- Jazykový pas;
- Jazykový životopis;
- Zbierka prác a dokladov.

Časť **Jazykový pas** poskytuje prehľad žiakových schopností, komunikačných zručností a interkultúrnych skúseností z rôznych jazykov, zaznamenaných v určitom čase. Prehľad obsahuje i definície jednotlivých zručností a referenčné úrovne, ako sú publikované v Spoločnom európskom referenčnom rámci (pozri nasledujúcu tabuľku). V tejto časti si žiak uvádza oficiálne certifikáty a zaznamenáva jazykové kompetencie a významné jazykové skúsenosti, ktoré získava v procese učenia sa. Jazykový pas obsahuje informácie o čiastkových a špecifických kompetenciách, počíta so sebahodnotením, hodnotením učiteľa a hodnotením vzdelávacích inštitúcií a skúšobných komisií. V jazykovom pase si žiaci robia záznamy o tom, aké jazyky sa učia alebo používajú. Svoje jazykové znalosti a zručnosti priradujú k niektorej z úrovní ovládania jazyka. Dôležité je, aby si robili záznamy o všetkých

jazykoch. Druhá časť *Jazykový životopis* povzbudzuje vlastníkov Portfólia k tomu, aby si plánovali ďalšie učenie sa cudzích jazykov a hodnotili úroveň vlastných komunikačných zručností. Jazykový životopis informuje o priebehu učenia sa cudzích jazykov a umožňuje zistiť, aké pokroky žiaci urobili. Tretia časť *Zbierka prác a dokladov* slúži na zakladanie vybraných materiálov majiteľa EJP, ktoré ilustrujú jeho záznamy z predchádzajúcich dvoch častí. Žiaci si tu môžu ukladať svoje najlepšie, najvydarenejšie práce. Starší žiaci môžu zaplňať svoju zbierku, napríklad výsledkami projektovej práce, vysvedčeniami z jazykových kurzov a diplomami z jazykových súťaží. Jednotlivé úrovne, ktoré má žiak dosiahnuť, vychádzajú zo súhrnnej stupnice, ktorú navrhla Rada Európy a ktorá je publikovaná v Spoločnom európskom referenčnom rámci.

Na pomoc učiteľom, ktorí budú pracovať s Európskym jazykovým portfóliom je pripravená i metodická pomôcka od autorov David Little a Radka Perclová: Európske jazykové portfólio, príručka pre učiteľov a školiteľov. Tento dokument vydala Rada Európy v roku 2001 v anglickom origináli European Language Portfolio, Guide for Teachers and teacher Trainers a Štátny pedagogický ústav dostal povolenie pripraviť jeho preklad v roku 2002. Príručka poskytuje konkrétne návody, ako využívať jednotlivé časti portfólia v práci v škole i mimo nej. Táto publikácia vznikla na základe dlhoročných skúseností učiteľov z viacerých krajín a predstavuje sumár najdôležitejších praktických návodov pri práci s portfóliom.

Publikácia obsahuje 6 kapitol, v ktorých sa podrobne rozoberajú funkcie portfólia, poskytujú námety, ako integrovať portfólio do vyučovacieho procesu, ako si vytvoriť priestor na prácu, ako chápať a používať jednotlivé úrovne ovládania jazyka a deskriptory, ako motivovať žiakov a naučiť ich učiť sa a tiež to, ako si poradiť so seba hodnotením. Každá kapitola uvádza konkrétne návrhy i triedne aktivity zamerané na všetky tieto oblasti.

Európske jazykové portfólio je považované za osobný nástroj všetkých občanov Európy, ktorý má slúžiť na rozvoj plurilingvizmu a interkultúrnych kompetencií. Odráža ciele Rady Európy prehĺbiť vzájomné porozumenie, rozvíjať kultúrnu a jazykovú diverzitu, rozvíjať záujem o učenie sa cudzích jazykov a podporiť koherenciu a transparentnosť vo vyučovaní cudzích jazykov. Stanovené ciele Rady Európy sú napĺňané štruktúrou Európskeho jazykového portfólia, nakoľko EJP ako štruktúrovaná zbierka dokumentov rôzneho druhu s príkladmi osobných prác slúži na to, aby jeho vlastníci mohli dokumentovať svoju viacjazyčnosť, jazykové kompetencie, proces učenia sa, svoje kontakty s jazykmi a interkultúrne skúsenosti v jednotlivých jazykoch.

Európske jazykové portfólio postupne vplýva na vzťah učiteľ – žiak. Výsledky naznačujú, že zmena vo vzťahu učiteľ – žiak zatiaľ nie je významná z dôvodu, že práca s EJP je ešte v začiatkoch a za krátky čas overovania jeho vplyvu na uvedený aspekt sa táto skutočnosť ešte neprejavila. Európske jazykové portfólio obsahujúce práce žiaka predstavuje evalvačný nástroj edukačného procesu pomáhajúci učiteľovi hodnotiť žiaka. Zároveň predstavuje autoevalvačný nástroj napomáhajúci žiakom zhodnotiť proces učenia sa cudzieho jazyka, efektivitu učenia sa a posudzovať výsledky práce. Náročnosť a nezvyk objektívnej autoevalvácie ako súčasť edukačného procesu sa prejavil ako problém počas používania EJP, nakoľko autoevalvačné princípy je jednoduchšie včleniť v začiatkovej fáze u mladších žiakov ako u stredoškôľakov. S problematnosťou autoevalvácie a veľkou mierou kritickosti žiakov voči vlastným jazykovým kompetenciám sa učitelia vysporiadali s veľkou mierou kreativity.

Vzhľadom na krátkosť doby používania EJP bola daná skutočnosť predvídateľná a postupne sa predpokladá častejšie samohodnotenie žiakov. Je dôležité, aby učitelia v tejto súvislosti zdôrazňovali potrebu pozitívneho myslenia žiakov pri procese autoevalvácie a progresívnym prístupom pokračovali v zavádzaní samohodnotenia u svojich žiakov. Pedagogická funkcia Európskeho jazykového portfólia sa prejavuje vo viacerých aspektoch. Učenie sa cudzieho jazyka je s jeho používaním ľahké, napomáha žiakom v získavaní praktických zručností a komunikatívna schopnosť žiakov sa postupne zlepšuje. Žiaci oceňujú myšlienku celoživotného vzdelávania a možnosť využitia EJP ako dokladu o jazykových kompetenciách, ktorý by mohli v budúcnosti využiť pri hľadaní zamestnania, resp. štúdiu v zahraničí.

Možno konštatovať, že funkcie Európskeho jazykového portfólia podporujú ciele a záujmy Rady Európy:

- evalvačná a informačná funkcia podporuje myšlienku a snahu uľahčiť individuálnu mobilitu;
- pedagogická a motivačná funkcia podporuje celoživotné vzdelávanie.

V Slovenskej republike sa od roku 2005 vytvorili a tri Európske jazykové portfólia pre žiakov ZŠ a SŠ z toho dve boli schválené Radou Európy a dostali doložku a jedno je v procese experimentálneho overovania.

Ďalším nástrojom kvalitného vzdelávania je koherentná edukačná politika v oblasti cudzích jazykov. Vyučovanie a ovládanie cudzích jazykov sa stalo v oblasti vzdelávania prioritnou požiadavkou pre nových členov EÚ. Cudzím jazykom sa v súčasnosti venuje čoraz viac pozornosti, pretože ich aktívne ovládanie priamo ovplyvňuje fungovanie demokracie a formovanie osobnosti novodobého európskeho občana. Zároveň podporuje mobilitu v európskom vzdelávacom priestore a na trhu práce, zvyšuje konkurencieschopnosť a dáva predpoklad pre vytvorenie silného ekonomického priestoru.

Problematika výučby cudzích jazykov odráža potrebu vytvorenia efektívnych podmienok pre celoživotné vzdelávanie, pričom základnou filozofiou reforiem v oblasti jazykovej politiky je podporovať vznik multikultúrnej európskej spoločnosti, čo predpokladá dosiahnutie komunikačných kompetencií minimálne v dvoch cudzích jazykoch. Všeobecným cieľom je zabezpečiť dosiahnutie komunikačnej úrovne B1/B2 podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (ďalej len SERR) v prvom CJ a komunikačnú úroveň A2/B1 podľa SERR v druhom CJ u všetkých žiakov edukačného systému v SR na konci strednej školy. Nová koncepcia jazykového vzdelávania navrhuje konkrétne koncepčné zmeny v oblasti výučby cudzích jazykov v ZŠ a SŠ v SR v súlade s Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky a jazykovou politikou SR, kde hlavné dokumenty v tejto oblasti sú:

- *Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov – Milénium;*
- *Lisabonská stratégia Európskej únie;*
- *Stratégie konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010 (Národná lisabonská stratégia) a uznesenie vlády SR č. 557 z 13. júla 2005 – akčné plány;*
- *Nová rámcová stratégia pre viacjazyčnosť, oznámenie Komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov;*
- *Dokument Rady Európy Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky - učenie*

- *sa, vyučovanie, hodnotenie;*
- *Vyhláška MŠ SR č. 510/2004 Z. z. o ukončovaní štúdia na stredných školách a o ukončovaní prípravy v odborných učilištiach, učilištiach a praktických školách v znení neskorších predpisov.*

Rada Európy vytvorila niekoľko nástrojov a iniciovala mnoho projektov s cieľom zabezpečiť právo na kvalitné vzdelávanie.

Snahy kurikulárnych zmien v oblasti jazykového vzdelávania kontinuálne od roku 2005 až po súčasnosť sa snažia reflektovať odporúčania európskych inštitúcií v danej oblasti, pričom ŠPÚ implementuje nástroje odporúčané Radou Európy v danej oblasti do praxe.

3 Analýza problematiky výchovy k ľudským právam vo vyučovacích predmetoch občianska náuka a etická výchova na základných a stredných školách Slovenskej republiky /2005 – 2014/

PhDr. Zdenka Janasová

Dianie vo svete koncom 20. storočia a začiatkom 21. storočia bolo poznačené zvýšenou medzinárodnou a domácou aktivitou v oblasti dodržiavania ľudských práv, predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Zvýšený záujem o tieto otázky bol vyvolaný udalosťami vo svete, ktoré prinútili Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov, Radu Európy, ale aj jednotlivé vlády vo svete k väčšej aktívnosti v oblasti zachovávaní ľudských práv. V roku 1994 Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov rezolúciou č. 49/184 vyhlásilo tzv. Dekádu Organizácie spojených národov pre výchovu k ľudským právam na roky 1995 – 2004. Touto rezolúciou OSN zaviazala členské krajiny a ich vládne a mimovládne inštitúcie zintenzívniť svoje úsilie v oblasti výchovy k ľudským právam a vytvoriť, ako aj implementovať programy výchovy k ľudským právam. V rámci Dekády vypracovala kancelária Vysokiej komisárky OSN pre ľudské práva smernicu, ktorá mala slúžiť ako súbor odporúčaní pre štáty v procese tvorby akčných plánov výchovy k ľudským právam, ktoré si štáty mali na základe tejto smernice vytvoriť. Podľa tejto smernice sa výchova k problematike ľudských práv považuje za základné právo. Národný plán výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014, schválený 8. februára 2005, tvorí súčasť dekády výchovy k ľudským právam vyhlásenej Organizáciou spojených národov na obdobie rokov 1995 až 2014. V odporúčaní Viedenskej deklarácie a akčného plánu sa uvádza, že výchova k ľudským právam, praktické vedomosti a informovanosť sú základom pre rozvíjanie a dosiahnutie stabilných a harmonických vzťahov medzi komunitami a slúžia k zosilňovaniu vzájomného porozumenia, tolerance a mieru. Odporúčania sa týkali upriamenia vzdelávania na výchovu k ľudskosti a k zosilneniu rešpektovania ľudských práv a základných slobôd. Deklarácia vyzvala všetky štáty a inštitúcie, aby zahrnuli ľudské práva, zákony, pravidlá a demokraciu ako predmet do všetkých vzdelávacích inštitúcií. Národný plán výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014 spolu s Projektom efektívneho monitorovacieho

a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam v školskom prostredí tvoria ucelený, komplexný materiál, stanovujúci šírku, hĺbku, rozsah aj kvalitu výučby k ľudským právam v školskom prostredí.

Analýza učebných osnov predmetov občianska výchova, náuka o spoločnosti, občianska náuka a etická výchova, platných do roku 2008 z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

Výchova k ľudským právam sa na základných a stredných školách v Slovenskej republike realizovala a realizuje predovšetkým vo všeobecnovzdelávacích predmetoch. Významné postavenie v pôsobení na žiaka v oblasti ľudských práv mal do roku 2008 v systéme školského vzdelávania v základných školách vyučovací predmet občianska výchova v 6. až 9. ročníku základných škôl v rozsahu 1 hod. týždenne. V učebných osnovách uvedeného predmetu boli zakotvené aj konkrétne témy, ktorých cieľom bolo, aby sa žiaci oboznámili so základnými ľudskými právami a slobodami, Ústavou Slovenskej republiky a dokumentmi o ľudských právach. Išlo konkrétne o tematický celok Človek - občan - štát v 8. ročníku základnej školy. Obsah uvedeného tematického celku bol zameraný na formovanie základov právneho a ľudskoprávneho vedomia žiakov. Žiaci sa prostredníctvom Ústavy SR oboznamovali s jednotlivými kategóriami základných ľudských práv a slobôd, pričom súčasťou výučby bolo i spoznávanie základných medzinárodných dokumentov o ľudských právach.

Uvedená problematika bola zapracovaná aj vo výstupnom vzdelávacom štandarde z občianskej výchovy v základných školách na úrovni obsahu a požiadaviek na vedomosti a zručnosti žiakov.

Súčasťou učebných plánov základných a stredných škôl bol povinne voliteľný predmet etická výchova, ktorý bol v alternácii spolu s povinne voliteľným predmetom náboženská výchova v 1. až 9. ročníku základných škôl a 1. a 2. ročníku stredných škôl s časovou dotáciou 1 hodina týždenne. Cieľom oboch predmetov bolo okrem iného rozvíjať u žiakov schopnosť rešpektovať základné ľudské práva, akceptáciu iných osôb, spoluprácu s nimi, ako aj prosociálne hodnoty a s tým súvisiace správanie. Uvedenému cieľu boli podriadené osnovy, ktoré s použitím zážitkových sociálnopsychologických a pedagogických skupinových metód viedli žiakov k stotožneniu sa s týmito postojmi a ich následnej aplikácii v konkrétnych oblastiach života. Najväčší význam pre výučbu problematiky ľudských práv v gymnáziách do roku 2008 mal povinný predmet náuka o spoločnosti a na stredných odborných školách a stredných odborných učilištiach predmet občianska náuka. Náuka o spoločnosti sa na gymnáziách vyučovala v 3. a 4. ročníku. Obsah predmetu tvorili vybrané poznatky z psychológie, sociológie, ekonómie, náuky o štáte a práve, o ľudských právach a základných slobodách, politológie a filozofie. Súčasťou tematického celku Základy práva bol menší celok Ľudské práva a základné slobody. Cieľom výučby bolo umožniť žiakom poznať vývoj úpravy ľudských práv a základných slobôd a jej súčasnú podobu, ako aj vedieť analyzovať dôležité dokumenty a činnosť inštitúcií, zabezpečujúcich ich uplatňovanie a ochranu. Vzdelávací štandard z predmetu náuka o spoločnosti v gymnáziách taktiež obsahoval problematiku vzdelávania k ľudským právam. V predmete občianska náuka na stredných

odborných školách a stredných odborných učilištiach sa problematike výchovy k ľudským právam venovala pozornosť v tematickom celku Základy práva. Žiaci sa oboznamovali so základnými právnymi dokumentmi, týkajúcimi sa ľudských práv, ako aj s možnosťami uplatňovania a ochrany ľudských práv. Po obsahovej stránke bola rovnako zabezpečená výchova k ľudským právam i na špeciálnych základných a stredných školách, ako aj na základných a stredných školách s vyučovacím jazykom národností a s vyučovaním jazyka národností. Pre žiakov stredných škôl vznikol v decembri 1996 projekt Olympiády ľudských práv, ktorý sa prvýkrát realizoval v roku 1997 na regionálnej úrovni. Olympiáda ľudských práv, ako jeden z prostriedkov rozvíjania a hodnotenia úrovne vedomostí a zručností žiakov stredných škôl v oblasti ľudských práv, bola zameraná aj na problematiku diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných prejavov intolerancie.

Analýza učebných osnov predmetov občianska výchova, náuka o spoločnosti, občianska náuka a etická výchova, platných od roku 2008 z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

V roku 2008 prijatím Zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov nastali zmeny vo výchove a vzdelávaní na základných a stredných školách, ako aj zmeny v realizácii problematiky výchovy k ľudským právam.

Povinný vzdelávací obsah v školách bol vymedzený štátnymi vzdelávacími programami pre jednotlivé stupne vzdelávania, ktoré vydalo a zverejnilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Súčasťou štátnych vzdelávacích programov sú rámcové učebné plány, ktoré obsahujú vzdelávacie oblasti a zoznam povinných a voliteľných vyučovacích predmetov. Štátne vzdelávacie programy neobsahujú učebné osnovy, ale stanovujú vzdelávacie štandardy, ktoré sú súborom požiadaviek na osvojenie si vedomostí, zručností a schopností žiakmi. Vzdelávacie štandardy pre žiakov sa členia na výkonové štandardy, určujúce kritériá úrovne zvládnutia vedomostí, zručností a schopností, a obsahové štandardy, ktoré určujú rozsah požadovaných vedomostí a zručností.

Školský vzdelávací program je základným dokumentom školy, podľa ktorého sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v škole. Musí byť vypracovaný v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania podľa tohto zákona a s príslušným štátnym vzdelávacím programom.

Učebné osnovy sú súčasťou školských vzdelávacích programov. Vymedzujú výchovno-vzdelávacie ciele, obsah a rozsah vyučovania jednotlivých vyučovacích predmetov podľa učebného plánu. Jednotlivé druhy a typy škôl vypracujú učebné osnovy najmenej v rozsahu ustanovenom vzdelávacím štandardom príslušného štátneho vzdelávacieho programu. Rozsah úprav učebných plánov a vypracovanie učebných osnov musí byť v súlade s príslušným vzdelávacím štandardom.

Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre primárne vzdelávanie na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

Podľa Štátneho vzdelávacieho programu pre primárne vzdelávanie ISCED 1 toto vzdelávanie poskytuje východiskovú bázu pre postupné rozvíjanie kľúčových spôsobilostí (kompetencií) žiakov ako základu všeobecného vzdelania prostredníctvom nasledujúcich cieľov školy:

- poskytnúť žiakom bohaté možnosti vedeného skúmania ich najbližšieho kultúrneho a prírodného prostredia tak, aby sa rozvíjala ich predstavivosť, tvorivosť a záujem skúmať svoje okolie;
- umožniť žiakom spoznávať svoje vlastné schopnosti a rozvojové možnosti a osvojiť si základy spôsobilosti učiť sa učiť sa a poznávať seba samého;
- podporovať kognitívne procesy a spôsobilosti žiakov kriticky a tvorivo myslieť prostredníctvom získavania vlastnej poznávacej skúsenosti a aktívnym riešením problémov;
- vyvážené rozvíjať u žiakov spôsobilosti dorozumievať sa a porozumieť si, hodnotiť (vyberať a rozhodovať) a iniciatívne konať aj na základe sebariadenia a sebareflexie;
- podporovať rozvoj intrapersonálnych a interpersonálnych spôsobilostí, najmä otvorene vstupovať do sociálnych vzťahov, účinne spolupracovať, rozvíjať si sociálnu vnímavosť a citlivosť k spolužiakom, učiteľom, rodičom, ďalším ľuďom obce a k svojmu širšiemu kultúrnemu a prírodnému okoliu;
- viesť žiakov k tolerancii a k akceptovaniu iných ľudí, ich duchovno-kultúrnych hodnôt;
- naučiť žiakov uplatňovať svoje práva a súčasne plniť svoje povinnosti, niesť zodpovednosť za svoje zdravie a aktívne ho chrániť a upevňovať.

Hlavnými programovými cieľmi primárneho vzdelávania sú rozvinuté kľúčové spôsobilosti (ako kombinácie vedomostí, spôsobilostí, skúseností a postojov) žiakov na úrovni, ktorá je pre nich osobne dosiahnuteľná.

Na základe obsahovej analýzy primárneho vzdelávania sme zistili, že problematika výchovy k ľudským právam je explicitne zastúpená vo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty.

Obsah vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty sa realizuje v povinne voliteľných vzdelávacích predmetoch etická výchova alebo náboženská výchova.

Povinne voliteľný vzdelávací predmet etická výchova sa v prvom rade zameriava na výchovu k prosociálnosti, ktorá sa odráža v morálnych postojoch a v regulácii správania žiakov. Pre etickú výchovu je primárny rozvoj etických postojov a prosociálneho správania. Jej súčasťou je aj rozvoj sociálnych zručností (otvorená komunikácia, empatia, pozitívne hodnotenie iných), ako aj podpora mentálnej hygieny, podieľa sa na primárnej prevencii porúch správania a učenia.

Povinne voliteľný vzdelávací predmet náboženská výchova formuje v človeku náboženské myslenie, svedomie, náboženské vyznanie a osobnú vieru ako osobný prejav náboženského myslenia a integrálnej súčasti identity človeka.

Pre lepšiu názornosť uvádzame príklad zapracovania nami skúmanej problematiky v Štátnom vzdelávacom programe pre primárne vzdelávanie vo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty, konkrétne výber zo vzdelávacieho štandardu v predmete etická výchova.

Cieľom etickej výchovy ako povinne voliteľného predmetu na I. stupni základných škôl je:

- viesť žiakov k sebaúcte, k autonómnemu cíteniu a mysleniu;
- naučiť žiakov hodnotiť, zaujímať stanoviská, rozlišovať dobro od zla;
- naučiť ich spoznať prvky efektívnej komunikácie, dôvody a prvky prosociálneho správania primerané veku;
- umožniť žiakom spoznať zásady dobrých medziľudských vzťahov;
- umožniť žiakom, aby sa v nich zvnútorňovali prosociálne hodnoty, postoje a sociálne normy;
- podporovať u žiakov rozvoj sociálnych zručností;
- formovať spolupracujúce spoločenstvo žiakov.

Problematika výchovy k ľudským právam je v predmete etická výchova vo 4.ročníku v dvoch tematických celkoch.

Sociálne postoje a zručnosti v medziľudských vzťahoch:

- tolerancia vo vzťahoch (Čo nechceš, aby ľudia robili tebe, nerob ty iným.);
- rešpekt a úcta voči všetkým ľuďom (rovnoprávnosť pohlaví, rás);
- dôležitosť komunikačných interpersonálnych zručností v medziľudských vzťahoch;
- kultivované správanie k osobám iného pohlavia (vnímanie rozdielov nielen v stavbe tela a jeho fungovaní, ale aj v myslení, prežívaní, správaní, záujmoch a následné empatické správanie voči osobám iného pohlavia).

Napĺňanie obsahu Dohovoru o právach dieťaťa:

- súvislosti práv detí, dôvody, prečo vznikli a ich akceptácia v demokratických krajinách, podiel UNESCO na ochrane dieťaťa (Čo znamená mám právo? Čo znamená mám zodpovednosť?);
- Opčný protokol k právam dieťaťa (medzinárodné spoločenstvo pritvrdilo);
- práva dieťaťa v slovenskom právnom poriadku (Ako je to u nás? Ako sa to týka mňa?);
- solidarita a prijatie odlišností (uvedomenie si svojich práv a ich akceptácia v našom prostredí vedie k solildarite s deťmi, ktoré sú vykorisťované, zaťažované do vojnových konfliktov, zneužívané na ťažkú prácu, alebo sexuálne).

Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre nižšie sekundárne vzdelávanie na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

Štátny vzdelávací program pre nižšie sekundárne vzdelávanie v Slovenskej republike ISCED 2 je založený na kľúčových spôsobilostiach (kompetentnostiach), ktoré zahrňujú komplex vedomostí a znalostí, spôsobilostí a hodnotových postojov umožňujúcich jednotlivcovi poznávať, účinne konať, hodnotiť, dorozumievať sa a porozumieť si, začleniť sa do spoločenských vzťahov a osobnostne sa rozvíjať – zjednodušene ide o spôsobilosť uplatniť svoje vzdelanie v pracovnom, občianskom, rodinnom a osobnom živote.

Na základe obsahovej analýzy nižšieho sekundárneho vzdelávania ISCED 2 sme zistili, že problematika výchovy k ľudským právam je explicitne zastúpená vo vzdelávacích oblastiach Človek a spoločnosť a Človek a hodnoty.

Obsah vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť sa realizuje vo vzdelávacích predmetoch dejepis, geografia a občianska náuka pre nižší sekundárny stupeň vzdelávania

Výchova a vzdelávanie v oblasti smeruje k vytváraniu kľúčových kompetencií tým, že žiakov vedie k orientácii v čase a priestore, získavaniu základných schopností a zručností poznávať historický materiál, získavaniu základných vedomostí z oblasti historických faktov (svetové a národné dejiny), pochopeniu príčin a dôsledkov historických udalostí, čítaniu a interpretovaniu historických máp, obrázkov, fotografií, tabuliek a iných prostriedkov používaných v dejepise, osvojovaní noriem spoločenského správania a občianskeho spolužitia, rešpektovania hodnoty pozitívnych medziľudských vzťahov, práci s informáciami o Slovenskej republike ako časti zeme a o Zemi ako celku, porozumeniu premenám v krajine, ktoré podmieňuje človek, porozumeniu a rozvíjaniu čítania a interpretácie obrázkov, fotografií, grafov, tabuliek, prierezov, schém a diagramov ako prostriedkov geografie, rozvíjaniu podnikateľských zručností spracúvaním projektov, zvládnutiu bežných situácií v osobnom i občianskom živote, nachádzaniu vlastného miesta a postavenia v spoločnosti, získavaniu orientácie v aktuálnom verejnom živote Slovenskej republiky i vo svete, pochopeniu podstaty demokracie, práv a povinností občanov, rozpoznávaní protiprávneho konania a uvedomeniu si jeho dôsledkov, kultivovanému vyjadrovaniu vlastných myšlienok, názorov, postojov a ich obhajovaniu, úcte k vlastnému národu i k iným národom a národnostiam, pochopeniu a rešpektovaniu kultúrnych, náboženských a iných odlišností ľudí a spoločností, budovaniu kladného vzťahu ku všetkým humánnym a demokratickým hodnotám.

Pre lepšiu názornosť uvádzame príklad zapracovania nami skúmanej problematiky v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 2 vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť, konkrétne výber zo vzdelávacieho štandardu v predmete občianska náuka.

Predmet prispieva k orientácii žiakov v rodinnom a školskom prostredí. Vedie ich k poznávaniu svojej obce, regiónu, vlasti a Európskej únie. Umožňuje žiakom pochopiť seba samých a pomáha im v ich socializačnom procese. Učí ich demokraticky myslieť a konať,

poznávať svoje práva a povinnosti a obhajovať práva druhých. Poskytuje žiakom základné vedomosti z oblasti štátu a práva a vedie ich k aktívnej občianskej angažovanosti a umožňuje im pochopiť ekonomický život spoločnosti.

Medzi dôležité ciele predmetu patrí podpora aktívneho občianstvu a osobnej angažovanosti žiaka, uvedomovania si práv a povinností žiaka, rešpektovania základných princípov demokracie a tolerancie, obhajovaniu vlastných postojov žiaka a k primeranému obhajovaniu práv žiaka,

Výkonový štandard v predmete občianska náuka v 5. ročníku stanovuje tieto požiadavky na žiaka:

Na príklade opíše význam pravidiel v rodine a spätosť práva a povinností, vyvíja snahu ochraňovať svoje práva a plní si svoje povinnosti, vie vysvetliť práva a povinnosti členov rodiny.

V 7. ročníku sa problematika ľudských práv objavuje v tematickom celku Demokracia a jej princípy, kde sa po obsahovej stránke žiaci oboznamujú s ľudskými právami a slobodami a občianskymi právami a povinnosťami. V 8. ročníku sa žiaci oboznamujú s Ústavou Slovenskej republiky a jej II. hlavou, ktorá obsahuje základné ľudské a občianske práva a s medzinárodnými dokumentmi o ľudských právach a právach detí.

Analýza Štátneho vzdelávacieho programu pre gymnázium na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

Podľa Štátneho vzdelávacieho programu pre gymnáziá v Slovenskej republike ISCED 3A – vyššie sekundárne vzdelávanie hlavným cieľom gymnázia je rozvoj schopností, znalostí a hodnotových postojov žiaka tak, aby ako absolvent vyššieho sekundárneho vzdelania bol dostatočne pripravený po stránke personálnej, sociálnej, profesijno-orientačnej a všeobecno-vzdelávacej na život v spoločnosti ako ľudská bytosť, občan a pracovník.

Profil absolventa je založený na kľúčových kompetenciách (spôsobilostiach). Absolvent vyššieho sekundárneho vzdelávania je teda získanými kompetenciami pripravený okrem iného aj na:

- aktívne občianstvo v Slovenskej republike i Európskej únii;
- vnímanie a rešpektovanie ľudských práv v kontexte kultúrneho a ideového prostredia;
- vnímanie a hodnotenie potrieb a možností členov spoločnosti v rámci všeobecne uznaných úrovní spoločenskej solidarity, tolerancie a slušnosti.

Na základe obsahovej analýzy vyššieho sekundárneho vzdelávania v gymnáziu - ISCED 3 A sme zistili, že problematika výchovy k ľudským právam je explicitne zastúpená vo vzdelávacích oblastiach Človek a spoločnosť a Človek a hodnoty.

Obsah vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť sa realizuje vo vzdelávacích predmetoch dejepis, geografia a občianska náuka pre vyšší sekundárny stupeň vzdelávania

Žiaci vzdelávaním v danej vzdelávacej oblasti sa pripravujú na to, aby si osvojovali normy spoločenského správania a občianskeho spolužitia, rešpektovali hodnoty pozitívnych

medziľudských vzťahov, pochopili historickú a priestorovú orientáciu, získavali historické vedomosti z národných, európskych a svetových dejín, pracovali s informáciami o štátoch Európy a sveta, získavali orientáciu v aktuálnom verejnom živote Slovenskej republiky i v Európskej únii, pochopili podstatu demokracie, práv a povinností občanov, rozpoznávali protiprávne konanie a uvedomili si jeho dôsledky, pochopili a rešpektovali kultúrne, náboženské a iné odlišnosti ľuďa a spoločenstiev, poznali ľudské práva a slobody a vedeli si ich uplatniť a budovali si kladný vzťah k všetkým humánnym a demokratickým hodnotám.

Obsah vzdelávacej oblasti Ľlovek a hodnoty sa realizuje v povinne voliteľných vzdelávacích predmetoch etická výchova alebo náboženská výchova

Žiaci vzdelávaním v danej vzdelávacej oblasti sa pripravujú k sebaúcte, k autonómnemu čítaniu a mysleniu, hodnoteniu, zaujímaniu stanovísk, rozlišovaniu dobra od zla, spoznávaniu efektívnej komunikácie, dôvodov a prvkov prosociálneho správania, zvnútorňovaniu prosociálnych hodnôt, postojov a sociálnych noriem, rozvíjaniu sociálnych zručností, tolerovaniu názorov, správania a prežívania iných s ohľadom na ich vek, pohlavie, vzdelanie, národnú, národnostnú, etnickú, politickú, náboženskú príslušnosť a na ich osobnostné charakteristiky.

Pre lepšiu názornosť uvádzame príklad zapracovania nami skúmanej problematiky v Štátnom vzdelávacom programe pre gymnázium ISCED 3A vo vzdelávacej oblasti Ľlovek a spoločnosť, konkrétne výber zo vzdelávacieho štandardu v predmete občianska náuka.

Predmet občianska náuka v gymnáziu rozvíja občianske a právne vedomie žiakov, posilňuje zmysel jednotlivcov pre osobnú i občiansku zodpovednosť a motivuje žiakov k aktívnej účasti na živote demokratickej spoločnosti. Poskytuje základy ekonomickej gramotnosti, učí žiakov základnej orientácii a uplatneniu sa na pracovnom trhu aj v medzinárodnom meradle.

V cieľoch predmetu sa uvádza: „... vedie žiaka k orientácii v politických, právnych a ekonomických faktoch tvoriacich rámec každodenného života, aktívnemu občianstvu a osobnej angažovanosti, uvedomovaniu si práv a povinností, rešpektovaniu základných princípov demokracie a tolerancie, vytváraniu pozitívnych vzťahov k opačnému pohlaviu v prostredí školy a mimo školy, rozpoznávaniu stereotypných názorov na postavenie muža a ženy, osvojovaniu si základov ekonomickej gramotnosti, dôležitej na orientáciu v zložitých podmienkach modernej trhovej ekonomiky a k orientovaniu a rozhodovaniu sa v rôznych situáciách na trhu, získaniu základných vedomostí o formách a nástrojoch politiky zamestnanosti a trhu práce, ktoré mu umožnia základnú orientáciu o uplatnení sa na pracovnom trhu v Slovenskej republike i Európskej únii, k obhajovaniu vlastných postojov a k primeranému obhajovaniu svojich práv.

Výkonový štandard v predmete občianska náuka v 3. ročníku gymnázia stanovuje v tematickom celku Ľudské práva tieto požiadavky na žiaka:

- Uviesť dokumenty zakotvujúce ľudské práva.

- Vysvetliť systém ochrany zabezpečujúci ochranu ľudských práv.
- Zdôvodniť, že nie na všetko, čo jednotlivec chce, má aj právo.
- Na príkladoch uviesť svoje práva i práva iných.
- Obhájiť svoje práva, rešpektovať ľudské práva druhých ľudí a osobne sa angažovať proti ich porušovaniu.

Analýza Štátnych vzdelávacích programov pre stredné odborné školy na úrovni cieľov, profilu absolventa a vzdelávacieho obsahu z pohľadu problematiky výchovy k ľudským právam

Skúmaná problematika je zapracovaná v Štátnych vzdelávacích programoch pre úplné stredné odborné vzdelanie pre jednotlivé skupiny študijných odborov ISCED 3A a v Štátnych vzdelávacích programoch pre stredné odborné vzdelanie pre jednotlivé skupiny učebných odborov ISCED 3C.

Všeobecným cieľom výchovy a vzdelávania aj v tomto type vzdelávania z hľadiska nami skúmanej problematiky je umožniť žiakovi:

- získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám ustanoveným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd;
- pripraviť sa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti, v duchu porozumenia a znášanlivosti, rovnosti muža a ženy, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami náboženskej tolerancie;
- naučiť sa rozvíjať a kultivovať svoju osobnosť a celoživotne sa vzdelávať, pracovať v skupine a preberať na seba zodpovednosť;
- rešpektovať všeludské etické hodnoty;
- získať všetky informácie o právach dieťaťa a spôsobilosť na ich uplatňovanie.

Profil absolventa je založený na kľúčových kompetenciách (spôsobilostiach). Z hľadiska všeobecných kompetencií majú ľudské práva významné zastúpenie vo vzdelávacej oblasti Človek, hodnoty a spoločnosť. Táto rozvíja osobnosť človeka s vlastnou identitou a hodnotovou orientáciou, v ktorej sa prelínajú úcta k človeku, k prírode, spolupráca, národné hodnoty, vychováva k vlastenectvu a posilňuje sa rešpekt k základným princípom demokracie a tolerancie. Pripravuje mladých ľudí pre život v harmonických a stabilných vzťahoch v rodine, na pracovisku, medzi spoločenskými skupinami, v národe, medzi národmi.

Na stupni vzdelania ISCED 3A sú stanovené aj nasledujúce výkonové štandardy – získať základné vedomosti o rovnosti rás, národov, etnických skupín a vedomosti o potrebe náboženskej tolerancie, uvedomovať si svoju národnú príslušnosť a svoje ľudské práva, mať ochotu rešpektovať práva iných ľudí. V obsahovom štandarde „Mravné rozhodovanie človeka. Človek a právne vzťahy“ je zaradené učivo o ľudských právach prirodzených a dohodnutých, o právnych vzťahoch medzi občanmi, o ochrane zdravia, života a majetku.

Ľudské práva ako súčasť prípravy na povolanie/skupinu povolání sú v rámci odborného vzdelávania a prípravy zaradené len v nasledujúcich štátnych vzdelávacích programoch.

Na stupni vzdelania ISCED 3A

V Štátnom vzdelávacom programe pre skupinu odborov 76 Učiteľstvo v časti Kompetencie (profil) absolventa je v rámci odborných kompetencií stanovený aj výkonový štandard – vysvetliť ľudské práva a základné právne normy odboru. V obsahových štandardoch „Osobnosť edukátora“ a „Ľudské práva“ je dôraz kladený na poznanie a rešpektovanie ľudských práv a ďalších noriem viažucich sa na profesiu. Žiaci si majú osvojiť základné ľudské práva, dokumenty o ľudských právach a ich aplikáciu v odbore. Súčasne sú vedení k podpore a obhajobe ľudských práv v profesijnom i občianskom živote.

Na stupni vzdelania ISCED 3C sú stanovené výkonové štandardy – chápať a rešpektovať tradície, zvyky a odlišnosti sociálnej a kultúrnej hodnoty iných národov a jazykových oblastí, konať zodpovedne a prejavovať občiansku aktivitu, vážiť si demokraciu a slobodu. V obsahovom štandarde „Etická výchova“ je predpísané poznanie pojmov: ľudská dôstojnosť, rešpekt a úcta k iným rasám, etnikám a handicapovaným. Obsahový štandard „Človek ako občan“ je zameraný na rozšírenie poznatkov o ľudských právach, ich obhajovaní a možnom zneužívaní.

Na stupni vzdelania ISCED 3C

V Štátnom vzdelávacom programe pre skupinu odborov 76 Učiteľstvo v časti Kompetencie (profil) absolventa Štátneho vzdelávacieho programu je v rámci odborných kompetencií stanovený obsahový štandard „Základy práva“, v ktorom sa žiaci oboznamujú so všeobecnými ľudskými právami, právami dieťaťa, právami seniorov a zdravotne postihnutých občanov.

Zisťovali sme, či boli vydané k novému vzdelávaciemu obsahu v predmetoch na gymnáziu od školského roka 2008/2009 učebnice, v ktorých môžeme nájsť prepojenie na problematiku ľudských práv. Musíme konštatovať, že učebníc bolo vydaných veľmi málo a iba niektoré majú prepojenie na nami skúmanú problematiku:

- učebnica Občianska náuka pre 3. ročník gymnázia /SPN 2011/ problematike ľudských práv venuje pozornosť v tematickom celku Občan a štát témou s názvom Ľudské práva;
- učebnica Základy práva pre stredné školy je prepojenie so skúmanou problematikou v kapitolách Pramene európskej právnej kultúry, Čo je právny štát, Čo sú ľudské práva.

Skúmali sme, aké druhy materiálnych didaktických prostriedkov školy okrem učebníc, schválených Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky používajú.

Z oblasti ľudských práv boli na základné a stredné školy distribuované viaceré metodické materiály pre učiteľov, ktoré boli v rámci plnenia úloh Národného plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 - 2014 vydané.

Výchova k manželstvu a rodičovstvu

Dôležitou súčasťou osobnostného rozvoja žiakov v základných a stredných školách je príprava na zodpovedné medziľudské vzťahy, manželstvo a rodičovstvo.

Výchova k manželstvu a rodičovstvu v slovenských školách sa realizuje implementáciou dokumentu Učebné osnovy Výchovy k manželstvu a rodičovstvu, schváleného Ministerstvom školstva SR, do školských vzdelávacích programov základných a stredných škôl. Problematika má nadpredmetový charakter, realizuje sa cez vybrané edukačné predmety v rámci jednotlivých vzdelávacích stupňov.

Obsah výchovy k manželstvu a rodičovstvu (ďalej VMR) je vyjadrený v Učebných osnovách výchovy k manželstvu a rodičovstvu, schválených MŠVVaŠ SR v roku 2010 pod č. 4560/2010-916. Tento dokument nie je priamo súčasťou Štátnych vzdelávacích programov, ale na základe rôznych vládnych a rezortných dokumentov je jeho obsah implementovaný do vzdelávania žiakov v SR. Školy by s týmto dokumentom mali byť oboznámené a mali by ho brať do úvahy pri smerovaní svojho výchovno-vzdelávacieho pôsobenia. Dokument vychádza z Koncepcie výchovy k manželstvu a rodičovstvu vypracovanej na základe uznesenia vlády SR č. 389/1996, ktorým schválila Koncepciu štátnej rodinnej politiky, ďalej Komplexného programu prevencie nákazy HIV/AIDS v SR prijatom uznesením vlády SR č. 390/1996 a Národného programu podpory zdravia schváleného uznesením vlády SR č. 659/1991.

Koncepcia VMR má multidisciplinárny charakter. Obsahovo v sebe integruje filozofické, sociologické, psychologické a biologické poznatky o manželstve, rodinnom živote a intímnych vzťahoch. Je to ucelený systém výchovy a pôsobenia na žiakov, koncipovaný ako nadpredmetový a realizovaný cez jednotlivé edukačné predmety podľa špecifik a možností vzdelávacieho stupňa. Na škole je odporúčaný koordinátor VMR, ktorý zodpovedá za jej implementáciu do školskej edukácie i harmonizáciu časovo tematických plánov v rámci jednotlivých ročníkov.

Proces realizácie VMR je viazaný na vekovú kategóriu žiakov a stupeň ich telesnej, duševnej a sociálnej vyspelosti, ako aj špecifické podmienky školy. Treba pritom rátať s výchovnými vplyvmi rodinného prostredia i danej lokality, v ktorej sa škola nachádza. K osvedčeným metódam práce patria rozhovory, diskusie v pléne triedy, v menších skupinkách ale aj individuálne rozhovory s učiteľom. Rozsah a rôznorodosť tém tvoriacich obsah VMR je predpokladom, že túto zložku výchovy môžu realizovať všetci učitelia školy na vyučovaní i mimo neho na rôznych podujatiach i v každodennom bežnom kontakte so žiakmi. Aby sa splnili stanovené ciele treba úzko spolupracovať s viacerými odborníkmi zo spoločenskej i odbornej oblasti, týkajúcej sa danej problematiky (organizovanie besied, prednášok s lekárom, psychológom, manželským párom a pod.)

V závere dokumentu, Výchova k manželstvu a rodičovstvu – učebné osnovy schválené v r. 2010, je uvedená odporúčaná literatúra, v ktorej možno nájsť veľa metodických podnetov na realizáciu tejto problematiky. Aj inšpiráciu z týchto materiálov je vždy treba prispôbiť na potreby a situáciu v danej výchovnej skupine.

Obsah VMR v Štátnom vzdelávacom programe pre primárne vzdelávanie sa prezentuje v rámci vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia cez predmet slovenský jazyk a literatúra, literárna výchova, vo vzdelávacej oblasti Príroda a spoločnosť cez predmet prírodoveda a vlastiveda a v oblasti Človek a hodnoty cez povinne voliteľné predmety etická výchova alebo náboženská výchova. Obsah Výchovy k manželstvu a rodičovstvu v primárnom vzdelávaní tvoria tieto témy:

1. Výchova v rodine;
2. Zásady zdravého života;
3. Negatívne dôsledky fajčenia, alkoholu a ďalších drog na zdravie a správanie človeka;
4. Rovnoprávnosť pohlaví;
5. Vznik a vývoj ľudského jedinca;
6. Zmeny v organizme dieťaťa v období puberty.

V Štátnom vzdelávacom programe pre nižšie stredné vzdelávanie je ťažisko vyučovania VMR vo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty prostredníctvom predmetov etická výchova a náboženská výchova.

Biologický aspekt VMR sa realizuje vo vzdelávacej oblasti Človek a príroda v predmete biológia a spoločensko-občiansky aspekt v oblasti Človek a spoločnosť cez predmet občianska náuka. Pri vhodných témach sa aplikuje aj v učebných predmetoch, napr. slovenský jazyk a literatúra (oblasť Jazyk a komunikácia), telesná výchova (oblasť Zdravie a pohyb). Obsah VMR v nižšom strednom vzdelávaní tvoria tieto tematické celky:

1. Priateľstvo;
2. Kultivované dospievanie a vývinové úlohy tohto obdobia, chcem byť sám sebou v názoroch, postojoch i v správaní;
3. Anatómia a fyziológia rozmnožovacích ústrojov;
4. Zodpovedný prístup k sexualite, sebaúcta i úcta k druhým;
5. Negatívny vplyv alkoholu, drogových i vzťahových závislostí na sexuálne a reprodukčné zdravie človeka;
6. Zásady bezpečného správania.

V Štátnom vzdelávacom programe pre vyššie stredné vzdelávanie je ťažisko vyučovania VMR vo vzdelávacej oblasti Človek a príroda v predmete biológia a vo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty v predmetoch etická výchova a náboženská výchova. Obsah VMR vo vyššom strednom vzdelávaní tvoria tieto tematické celky:

1. Manželstvo a rodina;
2. Rodičovstvo;
3. Intímne vzťahy muža a ženy.

Súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu pre jednotlivé stupne vzdelávania je aj prierezová téma Osobnostný a sociálny rozvoj. Cieľom uplatňovania tejto prierezovej témy je prispieť k tomu, aby (si) žiak:

- osvojil základné poznatky o biologických, psychických a sociálnych zmenách, ktoré ovplyvňujú vývin jeho osobnosti v súčasnosti i v budúcnosti;

- získal predpoklady pre zodpovedné rozhodnutia v oblasti medziľudských vzťahov, partnerských vzťahov, manželstva a rodičovstva;
- uprednostňoval základné princípy zdravého životného štýlu a nerizikového správania vo svojom (každodennom) živote.

Učebnicová analýza, kritériá k EP

V rokoch 2006 – 2008 prebehol prvý cyklus Projektu monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam, vypracovaného Štátnym pedagogickým ústavom v roku 2006 ako súčasť Národného plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014, cieľom ktorého bolo zistiť súčasný stav dosiahnutých výsledkov výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školskom výchovno–vzdelávacom systéme a na základe získaných výsledkov stanoviť návrh opatrení pre jeho ďalšie skvalitnenie. K indikátoru Realizovanie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v učebniciach, didaktických materiáloch, vzdelávacích médiách a spokojnosť používateľov s nimi sa pripravili nástroje na vyhodnocovanie učebníc používaných v základných a stredných školách z aspektu výchovy k ľudským právam. Jednotlivé kritériá boli zamerané na sledovanie spracovania učiva v učebnici tak, aby učivo v textovej a obrazovej časti nediskriminovalo členov spoločnosti a vyhovovalo z hľadiska citlivosti a rovnosti vo vzťahu k handicapovaným ľuďom, pohlaviu, rasám, národom a národnostiam, náboženstvu, migrantom a pod. Vzhľadom na to, že v roku 2008 sa začala zavádzať školská reforma na základných a stredných školách, postupne sa menili ciele a obsah vzdelávania, bolo potrebné prehodnotiť výber učebníc a viac sa zamerať na učebnice, ktoré mali vychádzať v súlade so Štátnym vzdelávacím programom od roku 2009. Súčasťou výberu rukopisov učebníc v konkurzných konaniach Ministerstva školstva Slovenskej republiky od roku 2009 bolo ich posudzovanie na základe Kritérií na hodnotenie kvality rukopisu učebnice, vypracovaných Štátnym pedagogickým ústavom. Jedným z dôležitých kritérií na hodnotenie kvality rukopisu učebnice bolo kritérium Dodržiavanie spoločenskej korektnosti, ktoré sa zameriavalo na zisťovanie kvality spracovania učiva v učebnici tak, aby učivo v textovej a obrazovej časti nediskriminovalo členov spoločnosti a vyhovovalo z aspektu výchovy k ľudským právam. Všetky učebnice, ktoré boli vydané Ministerstvom školstva Slovenskej republiky od roku 2009 a bola im poskytnutá schvaľovacia doložka, prešli analýzou z aspektu výchovy k ľudským právam. V roku 2014 sa kritérium Dodržiavanie spoločenskej korektnosti zmenilo na Dodržiavanie korektnosti autorov učebníc, kde bola stanovená požiadavka, že autori pri tvorbe učebnice rešpektujú Ústavu Slovenskej republiky. Predovšetkým rešpektujú základné práva a slobody, ktoré sa zaručujú všetkým ľuďom bez rozdielov rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, príslušnosti k národnostnej alebo etnickej menšine a presadzujú rovné príležitosti mužov a žien.

3 Problematika ľudských a občianskych práv v dejepise a zemepise

doc. PhDr. Viliam Kratochvíl, PhD.

Keď chceme analyzovať problematiku rozvíjania ľudských a občianskych práv vo výučbe dejepisu je potrebné si vymedziť základné kategórie, ktoré sú príznačné pre učenie o histórii alebo odpovedať si na otázku, čo je typické v chronologickom procese či v príbehu, v ktorom učiteľ a žiaci upriamujú pozornosť na to, čo sa odohralo v minulosti, ktorú sa pokúšajú rekonštruovať i (dekonštruovať) a pochopiť na základe reflektovaného narábania s viacerými špecifickými kategóriami. Týmito špecifickými kategóriami sú čas, priestor, spoločnosť, hospodárstvo, vláda, moc a kultúra. Súčasne tieto vymedzené kategórie vždy posudzujeme z dôležitého konštitutívneho aspektu histórie ako vedy, teda reality alebo fikcie, stalo sa, nestalo sa, bolo to tak, nebolo to tak, či zo subjektívneho aspektu morálneho, emocionálneho, teda správneho, nesprávneho, dobrého alebo zlého, pekného či škaredého.

Cez prizmu týchto uvedených základných kategórií je problematika ľudských a občianskych práv explicitne či implicitne umocňovaná vo výučbe dejepisu na základných a stredných školách. Zvlášť treba zdôrazniť kategóriu spoločnosť, v ktorej rozvíjame individuálne, kolektívne vedomie žiakov o identite/alterite. Táto úzko previazaná dvojica pojmov sa viaže na konštrukcie totožnosti, podobnosti a inakosti, svojbytnosti a príslušnosti a ich dôsledkov v oblasti sociálneho konania žiakov. Rozvíjanie vedomia o identite/ alterite prispieva k rozvoju a k skvalitňovaniu interkultúrnej komunikácie v edukačnom prostredí. Ďalej je to kategória hospodárstva, prostredníctvom ktorej rozvíjame ekonomicko-sociálne vedomie žiakov a ich predstavy o chudobe, bohatstve, spoločenskej nerovnosti či jednotlivých typoch hospodárstva z minulosti. Snažíme sa tak podporovať schopnosti žiakov rozpoznávať a problematizovať sociálne rozdiely. Nemenej kľúčová v tomto zmysle je kategória vlády a moci, pomocou ktorej rozvíjame politické vedomie žiakov. Žiaci sú neustále v chronologickom rozprávaní konfrontovaní so širokou škálou politických systémov z minulosti, ktoré by mali chápať predovšetkým z hľadiska ich fungovania. Tak im môžeme pravdepodobnejšie pomôcť rozpoznávať a problematizovať formy vládnutia v spoločnosti. Neustále sú tu prítomné pojmy, ktoré súvisia s problematikou ľudských a občianskych práv, napríklad zákonníky, parlament, zákony, práva, detské práva, volebné práva, politické strany, štátna správa, hospodárstvo, armáda, vojny, cirkev, médiá a pod. Uvedené tri kategórie, ktoré sú príznačné pre učenie sa o histórii tvoria kontextovú množinu, ktorej podmnožinu tvorí aj problematika explicitne i implicitne vyjadrených ľudských a občianskych práv. Napríklad v štátnom vzdelávacom programe pre základné školy. Jeho vzdelávací štandard vo výkonovej časti pre 5. ročník nabáda žiakov zostaviť obrazový materiál o pohybe ľudí v minulosti i prítomnosti, v obsahovej časti porozumieť pojmom vyst'ahovalectvo, prisťahovalectvo, stretávanie kultúr. Učebnica dejepisu potom ho konkretizuje, presnejšie vymedzuje dvojstranou Ľudia v pohybe, v ktorej sa majú žiaci pokúsiť odhaliť príčiny pohybu ľudí v minulosti, špecifikovať rôzne druhy pohybu, pochopiť rozdiely medzi dobrovoľným a nedobrovoľným pohybom, vypátrať, či sa moji príbuzní, predkovia stali účastníkmi dobrovoľného alebo nedobrovoľného pohybu, sťahovania. Súčasťou tohto postupu je aj problematika ľudských a občianskych práv tých, ktorí sú v pohybe. Súčasne migrácia v rôznych podobách je i súčasťou výučby zemepisu.

Ďalším konkretizačným postupom je dvojstrana Detská práca včera a dnes. Žiaci jej prostredníctvom majú vypátrať informácie o detskej práci v minulosti i prítomnosti, pochopiť na základe analýzy obrazových prameňov čo sa zmenilo a nezmenilo v sledovanej problematike. Žiaci sú analyticky konfrontovaní s vybranými článkami Deklarácie práv dieťaťa z roku 1959. Následne ich majú interpretovať, zistiť čo konkrétne hovoria a následne zaujať svoj postoj k detskej práci. Žiaci majú možnosť pracovať aj s pojmom Detský fond Organizácie spojených národov (UNICEF). Takisto identifikovať hlavné rozdiely medzi nútenou a dobrovoľnou detskou prácou.

Fenomén vojny a porušovanie ľudských práv sa konkretizuje na dvojstrane tejto učebnice v téme Keď rinčia zbrane. Žiaci majú opäť z písomných a obrazových prameňov vypátrať dôsledky vojen, zdôvodniť prečo vznikajú vojny, prečo sú stále prítomné vo všetkých historických obdobiach. Zoznamujú sa aj s fenoménom prítomnosti – detským vojakom ako obeťou v inej perspektíve. Analytická časť dvojstrany prináša na exemplárnom príklade príbeh dvanásťročného dievčaťa Kim Phuc zasiahnutého americkým napalmom ako zosobnenie detských obetí vo vojnách. Súčasťou dvojstrany je aj emblém OSN s vyjadrením jej základného cieľa.

Nasledujúca testová úloha ilustruje spôsob práce s problematikou výučby ľudských a občianskych práv vo vyšších ročníkoch na základných a stredných školách. Táto úloha nabáda žiakov systematizovať problematiku ľudských a občianskych práv v podobe dokumentov, ktoré sa začali objavovať od druhej polovice 17. storočia od Habeas corpus act až po Všeobecnú deklaráciu ľudských a občianskych práv z roku 1948. Žiaci na základe kľúčových úryvkov z týchto dokumentov si majú znovuvybaviť ich názvy. V tomto postupe sa potom tieto kľúčové dokumenty ocitajú na rovine zapamätania s nižšou úrovňou porozumenia. Teda absentuje tu aplikačná, analytická a hodnotiacia kognitívna úroveň v práci s týmito dokumentmi. Napríklad v podobe aplikačnej učebnej úlohy – Na základe Deklarácie ľudských a občianskych práv sa pokúste napísať Deklaráciu práv žiaka 7. ročníka vo vzťahu k spolužiakom, učiteľom, rodičom, škole a štátu. Podobne tiež úlohy – Pokúste sa vystihnúť rozdiel medzi heslami „Bratstvo, rovnosť, sloboda“ a „Vlastníctvo, rovnosť, sloboda.“ Prečo niektoré spoločenské vrstvy v krajinách, ktoré obsadili francúzske vojská, prijímali Občiansky zákonník?

Na margo Code civil treba skonštatovať, že dlhodobo nebol prítomný v našich učebniciach dejepisu, výraznejšie sa objavil aj v analytickej podobe až po roku 1994 najmä preto, že sa stal právnym základom kapitalistickej spoločnosti nielen vo Francúzsku, ale postupne aj v celej Európe. Napokon je známe, že Napoleon Bonaparte si ho cenil viac ako všetky vyhrané bitky.

Vyššie uvedené tri kľúčové kategórie – spoločnosť, hospodárstvo, vláda a moc sú prítomné aj vo výučbe zemepisu na základných a stredných školách. Jedným z hlavných učebných cieľov geografického vzdelávania je poznanie podstaty príčin a dôvodov, ktoré spôsobili a často stále podmieňujú mimoriadnu rôznorodosť a rozmanitosť obyvateľstva jednotlivých krajín. Každé miesto na Zemi je osobité. Od iných sa odlišuje typickým podnebíom, rastlinstvom, živočíšstvom, ale najmä obyvateľmi s vlastným jazykom, kultúrou,

náboženským presvedčením a spôsobom života. Nerešpektovanie, či popieranie základných princípov demokracie a občianskych slobôd často končí vojnovými konfliktami s globálnymi dôsledkami. Geografia zohráva v tomto smere nezastupiteľnú úlohu. Zdôrazňuje súvislosti a nie vždy jasnú prepojenosť príčin s dôsledkami. Formuje osobnosť mladého človeka upozorňovaním na podobnosť, ale aj zvláštnosti popisovaných regiónov, ich osobitosť v kontexte Európy, či sveta. Téma významu rešpektovania univerzálnych ľudských práv je v jednotlivých učebných prvkoch geografického učiva zahrnutá najmä v tematických celkoch, ktoré sa venujú humánnej geografii (napr. ISCED 3A - Vývoj, rozmiestnenie a pohyb obyvateľstva, Náboženstvá sveta, Politická mapa sveta) a charakteristike jednotlivých regiónov sveta.

Práve témy zaradené do obsahu výučby v 6. až 9. ročníku základnej školy (2. a 3. ročníku gymnázia), ktoré sa venujú regionálnej geografii sveta a Slovenska, poskytujú množstvo príležitosti a námetov pre odborne vedenú diskusiu k problematike rozdielneho chápania termínu ľudské práva. Od žiakov sa vyžaduje, aby zaujali postoj k závažným problémom vybraných regiónov, vysvetlili príčiny častých národnostných a náboženských sporov, dlhodobého napätia a vojnových konfliktov medzi niektorými národmi a krajinami, zdôvodnili veľké rozdiely v hospodárskej vyspelosti štátov a jej regiónov, ktoré spôsobujú masové sťahovanie obyvateľstva za lepšími životnými podmienkami. K uvedeným problémom sa vymedzujú jednotlivé učebné požiadavky v inovovaných vzdelávacích štandardoch. V porovnaní so vzdelávacími štandardami po roku 2008 sú v tomto zmysle výraznejšie zastúpené.

Problematika ľudských a občianskych práv je integrálnou súčasťou výučby dejepisu a zemepisu. V dejepise je táto tematika stvárnená procesuálne, to znamená, že približuje žiakom predovšetkým historický vývoj hľadania, vymedzovania ľudských a občianskych práv najmä vo vytvárajúcej sa novovekej spoločnosti. Tento proces hľadania a vymedzovania je však spojený s problémom jeho didaktického stvárnenia. Totiž s jednotlivými dokumentmi sa výraznejšie nepracuje analyticky, to znamená, že niektoré vybrané ich časti sú málo prepracované otázkami, potom niektoré texty týchto dokumentov tvoria viac menej ilustračnú funkciu, exemplárnym príkladom v tomto zmysle je často stvárnená Deklarácia práv človeka a občana len ako *tempera na dreve* v didaktickom systéme učebníc.

Z uvedeného vyplýva, že daná problematika sa prevažne vyučuje „do šírky“, absentuje prístup „do hĺbky“, v tomto význame napríklad nenájdeme v školskom učebnom pláne škôl predmet vytvorený z disponibilných hodín, ktorý by sa volal Dejiny ľudských a občianskych práv. Podobne tak z pohľadu možnej konštrukcie učebníc by mal byť súčasťou chronologického rozprávania prevažne politických dejín novoveku monotematický celok ako jeho podmnožina, ktorý by žiakom približoval historický vývoj ľudských a občianskych práv na exemplárnom príklade od minulosti až po jeho vyznenie k prítomnosti. Potom takto historicky procesuálne konštruovaný tematický celok by vhodne dopĺňal základný prezentistický princíp, ktorý prevažuje vo výučbe občianskej náuky i zemepisu. Tu pravdepodobne niekde spočíva jeden z hlavných predpokladov skvalitnenia výučby problematiky ľudských a občianskych práv, teda v kvalitnom didakticko-metodickom stvárnení, prepracovaní danej tematiky v príslušných učebniciach.

4 Zhrnutie zavádzania problematiky ľudských práv v pedagogickej dokumentácii od roku 2005 až do roku 2015

V rámci pedagogickej dokumentácie ŠVP pre ZŠ a SŠ v časovom priereze od roku 2005 po rok 2015 môžeme konštatovať, že myšlienka ľudských práv je v nich neustále prítomná hlavne na úrovni cieľov, a to bez ohľadu na to, či ide o ciele vyučovacieho predmetu alebo vzdelávacej oblasti. V cieľoch je uvedená téma formulovaná väčšinou explicitne, pričom sa zohľadňuje určitá skupina ľudských práv, ktoré sa priamo viažu k jazykovej, či kultúrnej identite a k akceptácii kultúrnej a jazykovej odlišnosti.

Na druhej strane vyučovacie jazyky problematiku ľudských práv reflektujú v oveľa väčšej šírke, a to v procesuálnej rovine, ktorej základ tvorí práca s textom. Vďaka širokospektrálnosti tém, s ktorými možno na hodinách pracovať, pričom bude zohľadnená ich veku primeranosť a vedomostná úroveň, prispievajú vyučovacie jazyky do diskusie o ľudských právach neustále.

Téma ľudských práv je tak plne podporovaná a zastúpená vo všetkých predmetoch. Je nutné však uviesť, že proces zavádzania tejto problematiky bol a stále je plnej v kompetencii učiteľa. Pedagogická dokumentácia pred rokom 2008 a následne aj ŠVP len vytvárajú priestor na jej implementáciu priamo vo vyučovacom procese. Z toho vyplýva, že miera jej zastúpenia v rámci vyučovania jednotlivých predmetov bude individuálna a plne závislá od konkrétneho učiteľa. Pedagogická dokumentácia umožňuje pracovať s touto témou nielen na úrovni recepcie, ale zadáva učiteľovi povinnosť nechať žiaka sa k tejto téme vyjadriť, či už vo forme vlastného textu alebo diskusie, ktorá má byť súčasťou vyučovacích hodín všetkých predmetov ŠVP.

Fakty ukončenia úloh v súvislosti s implementáciou *Národného plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014*

Na základe analýzy s názvom **Súčasný stav uplatňovania ľudských práv v rezorte školstva (roky 1995 – 2004) Príloha č. 1 Národného plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014** v dokumente **Národný plán výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014** /NPVLP, od roku 2011 zmenený na PVLP/, vypracovaný Štátnym pedagogickým ústavom v spolupráci s Oddelením výchovy a vzdelávania rómskych komunití MŠ SR podľa uznesenia vlády SR č. 446/2004 bodu C. 13, a schválený na 2. operatívnej porade ministra školstva dňa 8.2.2005, sa stanovil **harmonogram úloh**, ktoré gestor Štátny pedagogický ústav /ďalej len ŠPÚ/ a realizátori úloh ŠPÚ, Štátna školská inšpekcia (ŠŠI), Ústav informácií a prognóz školstva (ÚIPŠ, neskôr transformovaný na Centrum vedecko-technických informácií - CVTEI), Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie (VÚDP a P), Metodicko-pedagogické centrá v Slovenskej republike (MPC

v SR), Štátny inštitút odborného vzdelávania (ŠIOV) a mimovládna organizácia Občan a demokracia začali riešiť v rezorte školstva v súvislosti s uvedenou problematikou.⁵¹

Prioritnými úlohami, ktoré sa začali riešiť, boli:

- **uplatňovanie ľudských práv v rezorte školstva,**
- **ciele, obsah a proces výchovy k ľudským právam v školách, sociálna klíma v školách,**
- **výchova k ľudským právam prostredníctvom učebníc a vzdelávacích médií,**
- **vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti výchovy k ľudským právam,**
- **realizácia výchovy k ľudským právam v národnostnom školstve a vo vzťahu k migrantom a žiadateľom o azyl.**

V oblasti úloh, týkajúcich sa **uplatňovania ľudských práv v rezorte školstva** bola uskutočnená **Analýza školských predpisov – analýza o dodržiavaní ľudských práv v školskom a triednom prostredí** v spolupráci s **mimovládnu organizáciou Občan a demokracia /2005/** finančne podporená MŠ SR. Cieľom tejto analýzy bolo vzájomné porovnanie medzinárodnej právnej úpravy, Ústavy SR so školským zákonom a príslušnými vyhláškami a porovnanie medzinárodných záväzkov so stavom dodržiavania ľudských práv na škole a v triedach základných a stredných škôl. Zdrojovými podkladmi ohľadom stavu dodržiavania ľudských práv na základných a stredných školách pre účely tejto analýzy boli najmä výsledky výskumu Ústavu informácií a prognóz školstva v Bratislave a údaje z projektu Milénium.

Pre základné a stredné školy ako významná pomôcka pre pomenovanie konkrétnych práv, ktoré majú byť v škole uplatňované spolu s vysvetľujúcim komentárom právnikov, pedagógov a psychológov bol vydaný **Stručný katalóg ľudských práv s námetmi na ich uplatnenie v škole: M. Kríž a kol., /ŠPÚ 2005/**. Vydanie publikácie bolo finančne podporené MŠ SR. Dostali ju všetky základné a stredné školy v Slovenskej republike.

V priebehu roku 2006 ŠPÚ pripravil projekt kvalitatívnej analýzy (monitoring) ľudských práv v školskom a triednom prostredí s názvom **Projekt monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam**. Tento projekt bol schválený na obdobie rokov 2006 – 2014.

V roku 2006 sa na pracovných stretnutiach realizátorov úloh NPVLP vytvoril harmonogram riešenia úloh, podľa ktorých ŠPÚ **koordinoval práce**, spojené s 1. etapou realizácie **Projektu monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam** – zisťovaniu vstupných údajov o súčasnom stave výchovy a vzdelávania k ľudským právam v rezorte školstva. Sformovalo sa **osem pracovných skupín**, ktoré riešili

---

51

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/narodny_plan_vychovy_2005_2014.pdf

problematiku prípravných prác v súvislosti s tvorbou meracích nástrojov k ôsmym indikátorom monitorovania a hodnotenia výchovy a vzdelávania k ľudským právam v rezorte školstva.⁵²

V rokoch 2006 – 2008 prebehol prvý cyklus, cieľom ktorého bolo zistiť súčasný stav dosiahnutých výsledkov výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školskom výchovnovzdelávacom systéme a na základe získaných výsledkov stanoviť návrh opatrení pre jeho ďalšie skvalitnenie. V tomto období boli vypracované nástroje na meranie k indikátoru: Analýza pedagogických dokumentov z hľadiska rozpracovania výchovy a vzdelávania k ľudským právam (učebné osnovy, vzdelávacie štandardy, výchovno-vzdelávací program pre materské školy, rámcový výchovno-vzdelávací program a pod. a ich adaptácia).

Realizovanie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v učebniciach, didaktických materiáloch, vzdelávacích médiách a spokojnosť používateľov s nimi.

Úroveň vedomostí a postojov žiakov v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam: Didaktické testy pre žiakov 9. ročníka základných škôl a didaktické testy pre žiakov 4. ročníka stredných škôl.

V rokoch 2009-2011 prebehol druhý cyklus, cieľom ktorého bolo realizovať monitorovanie a hodnotenie zamerané na sledovanie stavu programu Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005-2014, ktorý nastal po úpravách na základe zistených skutočností z prvého cyklu.

V rokoch 2012-2014 prebehol posledný tretí cyklus monitorovania a hodnotenia, ktorý bol zameraný na sledovanie výstupného stavu a merania pridanej hodnoty medzi 2. a 3. obdobím, ako aj vyhodnotenie predpokladaného prínosu výchovy a vzdelávania k ľudským právam na základných a stredných školách SR v rokoch 2005-2014.

Konkrétne výsledky za Štátny pedagogický ústav a spolupracujúce inštitúcie Štátnu školskú inšpekciu, Ústav informácií a prognóz školstva, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Metodicko-pedagogické centrá v Slovenskej republike a Štátny inštitút odborného vzdelávania sú uvedené v odpočtoch jednotlivých inštitúcií za obdobie rokov 2005 – 2014.

V oblasti úloh, týkajúcich sa **cieľov, obsahu a procesu výchovy k ľudským právam v školách** sa zrealizovala úloha Vypracovať koncepčný materiál pre potreby výchovy k ľudským právam pre základné a stredné školy, obsahujúci súhrn najdôležitejších pojmov, zručností a metód umožňujúcich ich aktívne osvojenie. Za finančnej podpory MŠ SR boli vytvorené a schválené **Osnovy základných poznatkov, zručností a želaných postojov a hodnôt v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre základné a stredné školy: Bagalová, E., Gogolová, D./ ŠPÚ 2005/**. Tento materiál sa stal aj súčasťou metodickej

---

⁵² Bálint, E., Nogová, M.: Projekt efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2005. 18 s.

príručky k ľudským právam pre základné a stredné školy, ktorú vypracovali autorky Bagalová, P., Gogolová, D.: **Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie**. Metodická príručka pre učiteľov ZŠ a SŠ. /ŠPÚ 2007/. Metodická príručka bola poskytnutá všetkým základným a stredným školám, na základe nej sa mohli učitelia oboznámiť s praktickou aplikáciou výučby o ľudských právach a k ľudským právam na základných a stredných školách.

V oblasti úloh, týkajúcich sa **výchovy k ľudským právam prostredníctvom učebníc a vzdelávacích médií** sa pripravil nástroj na vyhodnocovanie učebníc z hľadiska spoločenskej korektnosti učebníc. Jednotlivé kritériá boli zamerané na sledovanie spracovania učiva v učebnici tak, aby učivo v textovej a obrazovej časti nediskriminovalo členov spoločnosti a vyhovovalo z hľadiska citlivosti a rovnosti vo vzťahu k handicapovaným ľuďom, pohlaviu, rasám, národom a národnostiam, náboženstvu, migrantom a pod.

Vzhľadom nato, že v roku 2008 sa začala zavádzať školská reforma na základných a stredných školách, postupne sa menili ciele a obsah vzdelávania, bolo potrebné prehodnotiť výber učebníc a viac sa zamerať na učebnice, ktoré mali vychádzať v súlade so Štátnym vzdelávacím programom v roku 2009.

ŠPÚ prehodnotil doteraz vypracované kritériá **na hodnotenie učebníc pre základné a stredné školy**. V roku 2009 bol vytvorený **návrh hodnotiacich kritérií pre analýzu učebníc z aspektu ľudských práv**. V roku 2010 sa pilotážou podľa týchto kritérií analyzovali novo vydané učebnice: Vlastiveda pre 2. ročník ZŠ, Občianska náuka pre 5. ročník ZŠ, Geografia pre 5. ročník ZŠ, Matematika pre 5. ročník ZŠ, Umenie a kultúra pre 1. ročník gymnázia. Po pilotnom overení kritérií bol vytvorený systém postupnej analýzy učebníc v súlade s postupom vydávania učebníc pre jednotlivé ročníky podľa jednotlivých stupňov vzdelávania /ISCED-y/. Všetky reformné učebnice, vychádzajúce z konkurzu, boli teda hodnotené aj z hľadiska indikátora ľudských práv a museli spĺňať požadované parametre.

V roku 2014 ŠPÚ hodnotiace kritériá pre analýzu učebníc inovoval.

V oblasti úloh, týkajúcich sa **vzdelávania pedagogických zamestnancov v oblasti výchovy k ľudským právam**, sa v rokoch 2005 – 2014 podieľalo na ich plnení Metodicko-pedagogické centrum v Slovenskej republike, ktorého konkrétne výsledky sú uvedené v odpočte tejto inštitúcie za uvedené obdobie.

V oblasti úloh, týkajúcich sa **realizácie výchovy k ľudským právam v národnostnom školstve a vo vzťahu k migrantom a žiadateľom o azyl**, sa v rokoch 2005 – 2014 zrealizovali úlohy, uvedené v harmonograme úloh NPVLP. Konkrétne ide o úlohy:

Vypracovanie cieľov a obsahu multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 0, ISCED 1, ISCED 2 a ISCED 3A s prihliadnutím na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Vzhľadom na absenciu ucelenej koncepcie multikultúrnej výchovy v prostredí základných a stredných škôl Slovenskej republiky bolo

nevyhnutné odstrániť tento nedostatok a vypracovať ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 0, ISCED 1, ISCED 2 a ISCED 3A tak, aby sa v nasledujúcom období začala multikultúrna výchova v školskom prostredí uplatňovať a napomáhať postupne odstraňovať prejavy diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatné prejavy intolerancie. Splneniu tejto úlohy predchádzalo uskutočnenie **celoslovenskej konferencie Ľudské práva a multikultúrna výchova v škole v roku 2009** pod gesciou Úradu vlády Slovenskej republiky, sekcie ľudských práv a menšín, Ministerstva školstva SR a ŠPÚ. Konferencie sa zúčastnili učitelia materských, základných a stredných škôl, vysokoškolskí učitelia, didaktici a metodici pre vyučovacie predmety v základných a stredných školách, pracovníci Úradu vlády SR, sekcie ľudských práv a menšín a Úradu vlády SR pre rómske komunity, odborníci z PRO MŠ SR, didaktici, metodici a vedci, aby si ujasnili teoretické a praktické otázky v oblasti ľudských práv a multikultúrnej výchovy. Výstupom z konferencie bol **Zborník príspevkov, prezentácií a posterov v CD forme**. Celý náklad 500 ks Zborníka bol distribuovaný na vybrané základné a stredné školy.

Následne bola úloha splnená vypracovaním diela **Ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 0 a ISCED 1: Mistrík, E.** /ŠPÚ 2011/ a diela **Ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 2 a ISCED 3A: Mistrík, E.** /ŠPÚ 2012/, ktoré sú zverejnené a prístupné na webovom sídle ŠPÚ pre všetky stupne vzdelávania.⁵³

Experimentálne overenie kurzu slovenského jazyka pre deti migrantov a následná realizácia na základných školách na odstránenie jazykových bariér.

Po experimentálnom overení jazykového kurzu štátneho jazyka pre deti cudzincov v školskom roku 2004/2005 bol vypracovaný a MŠ SR schválený materiál Bernáthová, A., Reiterová, M., Somorová, R.: **Učebný plán pre základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov, Učebné osnovy pre základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov a Metodické odporúčania na vyučovanie slovenského jazyka v základnom a rozširujúcom kurze štátneho jazyka pre deti cudzincov.** „Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 21. decembra 2005 číslo CD- 2005-25654 / 39860. Bratislava: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2005. V roku 2014 vzhľadom na prebiehajúcu reformu regionálneho školstva bol uvedený materiál inovovaný: Somorová, R., Bjelová, M., Čuntalová, M.: **Jazykový kurz. Metodické odporúčania. Vyučovanie štátneho jazyka pre deti cudzincov v Slovenskej republike** (Jazyková príprava detí utečencov). / ŠPÚ 2014/⁵⁴

---

⁵³ http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/ms/mkv_isced_0_1.pdf
http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/prierez/multikultura/mkv_isced_2_3a.pdf

⁵⁴

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/jazykovy%20kurz.%20metodicky%20odporucania.%20vyucovanie%20statneho%20jazyka%20pre%20deti%20cudzincov%20v%20slovenskej%20republike.pdf

V roku 2006 sa začal tvoriť **Projekt kurikula slovenských reálií pre deti cudzincov - stredná úroveň**. Táto úloha vyplynula pre ŠPÚ z dokumentu **Rozpracovanie Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky rezortu školstva**, prijatého MŠ SR v júli 2005. V roku 2008 bola vydaná s podporou MŠ SR publikácia **Jovankovič, S. a kolektív: Kurikulum slovenských reálií pre deti cudzincov v Slovenskej republike – stredná úroveň (kurz) /ŠPÚ 2008/**. Bola zaslaná na vybrané základné a stredné školy v SR. Je prístupná aj na stránke ŠPÚ.⁵⁵ Publikácia nadviazala na Základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov a vychádzala z predpokladu, že deti cudzincov zvládli základný a rozširujúci kurz štátneho jazyka. Kurikulum slovenských reálií pre deti cudzincov na strednej úrovni v Slovenskej republike je súhrn vyučovacích cieľov, obsahov, foriem a metód na vyučovanie slovenského jazyka a literatúry a slovenskej kultúry, zahŕňajúcej slovenské dejiny, geografiu Slovenska, slovenskú hudobnú a výtvarnú výchovu, podstatu občianskej spoločnosti Slovenskej republiky, teda kultúru v širšom slova zmysle.

Kurikulum umožňuje deťom cudzincov rozšíriť si slovnú zásobu slovenského jazyka, zlepšiť komunikačné a kultúrne kompetencie a tak im pomôcť lepšie zvládnuť učivo a pripraviť ich na štúdium na vysokých školách alebo do praxe.

Vytváranie multikultúrnych príručiek pre učiteľov, vhodných pre prácu s deťmi migrantov.

V roku 2005 vznikla príručka pre učiteľov **Žáčková, M., Vladová, K. : Deti cudzincov vo výchovno-vzdelávacom procese z hľadiska dodržiavania ľudských práv a práv detí. / ŠPÚ 2005/**, ktorá bola zaslaná na všetky základné školy a je prístupná aj na stránke ŠPÚ.⁵⁶

Vypracovanie informácií o histórii, kultúre a vzdelávaní národnostných menšín SR.

V roku 2015 bude s podporou MŠVV a Š SR vydaná publikácia **Zoznámme sa – národnostné menšiny v Slovenskej republike**, ktorá bude v tlačenej forme expedovaná na základné a stredné školy v SR a súčasne bude prístupná aj v elektronickej forme na stránke ŠPÚ.

55

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/kurikulum_slovenskych_realii_pre_deti_cudzincov_v_sr_stredna_uroven.pdf

56

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/deti_cudzincov_vych_vzdel_proces_ludske_prava.pdf

Použitá literatúra

Štátny vzdelávací program – maďarský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/maďarsky_jazyk_literatura_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program. Nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy.

http://www.statpedu.sk/files/documents/inovovany_statny_vzdelavaci_program/zs/2_stupen/svp_nsv_6_2_2015.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 1 – primárne vzdelávanie.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 1.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_i_sced1.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_i_sced2.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – rómsky jazyk a literatúra. Príloha ISCED 3.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/romsky_jazyk_isced3.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_literatura_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a literatúra. Príloha ISCED 3A.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_literatura_isced3.pdf [cit. 2015-05-15].

Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a slovenská literatúra. Príloha ISCED 2.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_slovenska_literatura_isced2.pdf [cit. 2015-05-15].

Učebné osnovy – literatúra – pre gymnáziá so štvorročným štúdiom pre 1. – 4. ročník.

http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Gymnazia/4roc/Osnovy/UO_gym_4roc_slov_lit.pdf [cit. 2015-05-15].

Učebné osnovy pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským – maďarský jazyk a literatúra.

[http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke dokumenty/Zakladne skoly/Osnovy/UO mad_ljaz_lit_5-9r_ZS_mad.pdf](http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_mad_ljaz_lit_5-9r_ZS_mad.pdf) [cit. 2015-05-15].

Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 1. stupeň základnej školy (1. – 4. ročník).

http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=885.html [cit. 2015-05-15].

Učebné osnovy – slovenský jazyk a literatúra pre 5. až 9. ročník základnej školy.

http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=886.html [cit. 2015-05-15].

Učebné osnovy slovenského jazyka a literatúry pre 5. – 9. ročník základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským.

[http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke dokumenty/Zakladne skoly/Osnovy/UO 5-9r_ZS_slov_liter_vyuc_jaz_mad.pdf](http://www2.statpedu.sk/buxus/docs/Pedagogicke_dokumenty/Zakladne_skoly/Osnovy/UO_5-9r_ZS_slov_liter_vyuc_jaz_mad.pdf) [cit. 2015-05-15].

Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.